¶ Van die Christelijcke Disciplijn/ ende Excommunicatie ofte Ban/ het gheuoelen Rodolphi Gwalteri/ Dienaer der Kercken tot Zurich/ Anno 82. Wt het latijn in Nederduytsche sprake/ trouwelick overgheset/ door

Casper Coelhaes van Menschen in den Heere ghebannen.

Nu opt nieuwe wederom oversien/ eñ tot yedermans profijt in druck gegheuen: Met een voorgaende Christelicke vermaninghe/ aen die E. Magistraet/ ende goede Ghemeynte van Medenblick in Noorthollandt.

Matth. 18. 15.

Indien v broeder aen v sondicht, so gaet henen ende straft hem, tusschen v ende hem alleene: indien hy v hoort, so hebt ghy uvven broeder gevvonnen. Ende indien hy v niet en hoort, so neemt noch eenen oft tvvee met v: op dat alle vvoort bestae, in dẽ mont van tvvee, ofte dry getuygen. Indien hy, hen gheen gehoor en gheeft, soo segt het der Ghemeynte: Ende indien hy oock der Ghemeynten geen gehoor en geeft, so hout hem, als eenen Heyden ende Tollenaer.

2. Thess. 3. 14.

Ist dat yemant onsen vvoorde niet ghehoorsaem en is, teeckent den door eenen sendtbrief: ende vermengt v niet met hem, op dat hy beschaemt vvorde.
Ende en houdt hem niet als vyant: maer vermaent hem als eenen Broeder.

Ghedruckt ter Gouda / by Jaspar Tournay. Inden Jare M. D. lxxxv.

Den Eersamen/ Wijsen/ ende Discreten Heeren/ Burghemeesteren/ eñ Raetsverwanten/ mitsgaders der vromen Gemeynten der Stadt Medenblick/ mijnen gunstighen Heeren ende goede vrienden.

Ersame/ Wijse/ voorsienighe/ discrete Heeren ende seer goede vrienden. Als die H. Apostel Paulus/ na veel iaren (waerinne hy het Euangelium Jesu Christi met aller neerstichept predikende/ der kercken Godes trouwelick gedient hadde) tot Roomen geuangen wert gehouden/ alsoo dat hy des Heeren woort niet meer en mochte ouer al/ onder den Heydenen/ verbreyden ende predicken ghelijck hy voortijts ghedaen hadde: So en heeft hy nochtans daerom niet op ghehouden/ om Christelicke versorge/ voor Godes kercke te draghen: waeromme hy/ beneffens eenen vierigen gebede tot Godt/ schriftlick ghedient heeft den genen/ den welcken hy voortaen niet meer/ mondelick en conde dienen. Ende dese zijnen arbeyt/ en is voorwaer niet onprofijtelick geweest: ouermits door dieselue/ niet alleen den genen/ aen die welcke hy te dier tijt geschreuen heeft/ gedient zijn geweest: maer tot op desen huydigen dach (ghelijck oock sonder allen twijfel tot aent eynde des werelts geschiedẽ sal) so werdt ons luyden dan/ eñ der geheeler Christenheyt/ meer door datselue zijn weynich schrijuen/ ghedient/ dan ons door alle zijne heerlicke ende treffelicke/ wtghelesene predicatien/ (die hy ghedaen heeft) soude ghedient connen worden. Want wat souden wy van allen zijnen predicatien ofte leer (gheen schriften van hem hebbende) meer geweten hebben dan alleẽ het gene/ dat wy wt den Euangelisschen histotien weten/ van den predicatien Andree/ Bartholomei/ Philippi/ eñ der anderen Apostolen/ welcker schriften wy niet en hebben/ te weten: dat sy luyden boete/ eñ vergeuinge der sonden predickende/ hare toehoorders op Christum het warachtige lammeken Godes/ ghewesen hebben: Ende al ist nv/ dat wy daer met ouervloedich ghenoech/ tot der salichept souden hebben ofte

weten/ soo en souden wy nochtans/ van veelen Godtlicken/
hemelschen/ende geestelicken dinghen also niet / onderwesen
zijn geweest/ gelijc ons Paulus daer van onderwijset/ in zij=
nen verscheyden Sendtbrieuen/ wt zijnder geuanckenisse ge=
schreuen: Ja wy en souden so veel helle/ ende clare getuyghe=
nisse/ van den eenigen warachtigen Godt: van zijnen eenge=
boren soon Christo Jesu: van den waren gheloove aen Chri=
stum Jesum: van der liefde Godes t'onswaert: Ende so veel
schoone heerlicke vermaningen tot der liefden Godes / ende
ons naesten: tot ootmoedicheyt/ghedult/ lijdtsaemheyt: On=
derdanicheyt der vrouwen teghens hare mannen: der kinde=
ren/tegens hare ouders: der knechten eñ maechden/ teghens
hare Meesters eñ Meesterschen: eñ wat diergelijcken doech=
den meer zijn / die ons ter eeren Godes / tot welvaert onses
naesten/ eñ onses selfs vertroostinge/ stichtinge/ ende opbou=
winge tot eenen H. tempel Godes / dienen / niet gehadt heb=
ben. Also siẽ wy dan/ hoe warachtich het gene is/ dat dieselue
Paulus aen een plaetse seyt/te weten: Den genen die Godt lief
Rom. 8. 28. hebben, dienen alle dingen ten besten: Want oock het gene / dat
die Sathan selfs (gelijc oock zijne lidtmaten/die werelt) tot de=
structie ende onderganc/ van Godes H. Kercke/ ofte der wa=
rachtigen geloouigen doen/dat moet nochtans/ tot derseluẽ/
ende haers naesten stichtinghe eñ opbouwinge/dienen. Die
exempelẽ van Joseph/ Moyses/ Job/ eñ diergelijcke H. man=
nen/ zijn merckelick. Want wat souden wy van haren geloo=
ue/ liefde/ootmoedicheyt/ gedult/ lanckmoedicheyt/ gelaten=
heyt/ eñ dierghelijcke doechden/ gheweten: ende hoe souden sy
ons/ een levendich exemplaer hebben zijn connen/ by so verre
sy van den Sathan/ eñ der werelt niet bestreden / eñ aenghe=
vochten waren geweest. Also dient ons dan nv (gelijc geseyt
is) die geuanckenisse Pauli meer/ dan het ons ghedient soude
hebben/ so hy noyt ghevangen en ware gheweest: Ende zijne
schriften ofte Sentbrieuen/ aen die verscheyden ghemeynten/
so wel wt der gheuanckenisse (als daer zijn die Epistel tot den
Galaterẽ/ Epheserẽ/ Philippensen/ Collossensen/ die tweede/
tot Timotheum/ aen Philemonem) als daer buyten geschre=
uen zijnde (ghelijck die is / tot den Romeynen: beyde tot den
Corintheren / beyde tot den Thessalonicensen / die eerste tot
Thimo=

Thimotheū) dienen ons meer dan alle zijne schoone/ eñ trek-
kelicke predicatiē die hy gedaē heeft. In aenmerckinge dan vā
desen/so en heb ic ooc met goeder conscientien niet mogen stil
sittē/gelijc ick ooc niet en can swijgē/al ist/ dat ic met die Pre-
dicatie des Godlickē woorts/mijnē naestē mondelick te dienē
(gelijc ic door Godes genade twintich Jarē lanck/ trouwelijc
na mijn crāck vermeugē/eñ gauen vā God/daertoe verleent/
gedaen hebbe) door menschen werde verhindert: Niet dat ick
my met Paulo/ ofte anderen Apostolen/ ofte Propheten wil
vergelijcken : dat zy verre: Want ic my ooc van een sodanige
beroepinghe ofte sendinghe niet en can beroemen / waer van
huydens daechs / niet alleen die Paus met zijnen geestelickē
(gelijc sy haer noemen) maer ooc by naest alle Predicanten/
van verscheyden geuoelen ofte ghesintheden zijnde (als Lu-
therschen / Caluinischen ofte ghereformeerden / Herdoopers
ofte haers ghelijcken / hen beroemen / te weten / om een be-
sonder kerck ofte ghemeynte te vergaderen: ende van die sel-
ue/als wt Godes Kercke/wt sluyten ende af sonderen alle die
gene/die niet iuyst in allen stucken ofte puncten een geuoelen
met haer ofte haers gelijcken hebben. Maer ouermits ic my
schuldich kenne/ mijnen naesten/met het pont my van Godt/
wt genaden verleent/te dienen : eñ my selfs/so wel/ als mijnē
naesten/tot boetuaerdicheydt ende beteringhe des leuens / te
vermanen: Den dwalenden ofte verleydenden van den rech-
ten wech (so veel my mogelijc is) te recht te brengen : eñ mij-
nen naesten te vermanen / om met my te gaen tot des Heeren Esa. 2. 1.
berch, ten huyse des Gods Iacobs, dat hy ons leere zijne vvegen, eñ
vvy also vvandelen mogen op zijnen pade &c. so is dat ic sulcx te
doen/met goeder conscientien niet en can laten: Waeromme/
als ic sulcx niet langer/mondelick ofte van den predickstoel en
hebbe doen moghen/ so hebbe ick datselue/schriftelick te doen
onderstanden. Ende ouermits ick wel claerlick sien eñ merc-
ken conde/eñ noch bemercke eñ vele met my/ wat die Sathan
in desen Nederlanden tenterende was / ende noch tenterende
ofte voornemende is / onder den schoonen deckmantel van
die Christelicke Disciplijn/ eñ kerckenordeningh/ soo hebbe ic
(ouermits mijn geuoelē daervan/ in Godes woort gefōdeert
zijnde/als ketterisch/ eñ der kercken ergerlick/ vā sommigen/

die hen die ware Kercke / ia voorstaenders van die rechte
Kercke Godes te zijn / beroemen / bestreden ende aenghe-
nochten is worden) het gheuoelen Rodolphi Gwalteri / die-
naer der Kercken tot Zurich / van die Christelijcke Disciplijn
(welcx oock het gheuoelen van die gantsche kercke / soo wel in
Switserlant / als in Enghelant / eñ dierghelijcken meer plaet-
sen is) wt zijnen verscheyden schriften tsamen by een ander
in een besonder boecxken stellende / ende wt het Latijn in Ne-
derduytsche tale / translaterende ofte ouersettende / der gehee-
ler kercken Godes hier in Nederlant / besonder doch den ghe-
nen die gheen latijn en connen / ofte zijne boecken niet en heb-
ben / te lesen / mede deylen willen. Maer ouermits ter seluer
tijt / ditselue mijn voornemen / door sommigher lieden goet-
duncken / eñ goede (ghelijck ick niet en twijfele) meyninghe /
verhindert is worden / also / dat dit goede / ende in Godts H.
woort gefondeert zijnde / geuoelen van die Christelicke Disci-
plijn / alleen seer weynich menschen bekent / ende te deel wor-
den is / het welcke nochtans tot yedermans profijt vã Gwal-
tero eerst beschreuen / ende van my daer nae (ghelijck ghesept
is) ouerghheset was: so hebbe ick nv tẽ laetsten / in betrachtin-
ghe van tghene dat Christus sept / te weten: Niemant als hy een
Luc. 8. 16. kaersse ontsteken heeft, deckt die met een vat, noch setse onder een
bedde, maer setse op eenen kandelaer, op dat die ghene die daerin
comen, het lichte sien, &c, Ditselue nv voor yederman tot voor-
schijn brenghen willen: Ende dat principalicken daerom / dat
ick van daghe tot daghe / hoe langer / hoe meer ende meer / sien
het gene dat Gwalterus sept ende bewijst / wt het misbruyck
van die Disciplijn ofte kerckenordeninge te zijn ghecomen / te
weten verwoestinghe der Steden: grouwelicken ondergane
ende bederf der landen: ende dat die Bisschoppen ofte Predi-
canten / met onderling te bannen / eñ te veruloecken twisten-
de / die gheheele Christenheyt verscheurt / ende veel kercken
verstoort / ende verwoestet hebben. Want wat binnen seer
corten dagen in V. E. Stadt / eñ kercken tot Medenblick / ge-
schiet / ende onder den heerlicken / eñ schoon glintsenden naem
van Disciplijn / ende kerckenordening / gepretendeert is: eñ
wat grootẽ onraets / seer lichtlick / daer wt soude zijn onstan-
den / by so verre e sulcx / door die ghenadige schickinge Godes /
ende

ende V. E. wijslijcke voorsichtichevdt/ niet en waer verhoedet worden: Daervan sullen V. E. met v die gheheele Burgherije van Medenblick/aen besten ghetuyghen connen/So ist oock nv al/voor langst/ alle man openbaer gheweest / wat voor eē leelicke scheuringe/ onraet/lasteren/logenen/versmadinge van Godes H. woort/ Sacramenten eñ kercken/ voor corten Jaren binnen Leyden / onder het decxsel van die Christelicke disciplijn/eñ kerckenordening/ ghecomen is / Jck wil van anderen Steden ende plaetsen swijgen/ daer eē sodanich vuyr smokende/ door Godes schickinge wtgeblust: ofte noch ter tijt smokende/ tot een groot vuyr/ ten laetstē soude wtbersten mogen/by so verre/die Heere wt genaden/ dat selue niet en werde verhoeden. Ouer dit alles/ so is onwedersprekelic/ by allen onpartijdigen / eñ in Godtlicken saken verstandigen menschen/ Ja oock die werelt selfs/ cant sien eñ verstaen / by so verre sy anders/die oogen des verstants/ een weynich opē doen wil/ dat door het decxsel van die Disciplijn / eñ kerckenordening/die geheele Christenheyt in veel deelen gescheurt/eñ in vyantlicken haet ende nijt/ teghens malcanderen verweckt ende verbittert is worden: Want ist niet warachtich/dat onder het decksel van dien/ die Catholijcken(so sy genoemt worden) als onkruyt/wtgeroedet / eñ als onnutten schuym afgeschuymt/ wech ghewoꝛpen/veruolcht/geuangen/ eñ met water/vier/sweert/strick ende dergelijcken tormenten/vant leuē ter doot gebracht hebben/ die niet iuyst in allen puncten/eens geuoelens met hen gheweest en zijn/niet teghenstaende / dat sodanige nochtans in den hooftpunctē der Christelicker leer/ daer die salicheyt alleen aen ghelegen is (welcx is: in warachtiger afkeeringe van sonden / ende bekeeringe tot Godt/ met een vast betrouwen op Godes genade ende barmhertichevt/ hem tot den eenighen warachtighen Godt: tot Christo Jesu/ onsen Heere/eenighen Middelaer / verlosser eñ salichmaker: tot den Prophetisschen eñ Apostolisschen schriftē bekennē/eñ den seluen van herten gehoorsaem eñ onderdanich te zijn/begeren) met der warer heyliger eñ Apostolischer kercken/eens warē/Want wie is doch oyt van allē so veel duysendē/ia hondert duysent (so wel in desen Nederlanden / als Francrijck/ Engelant/Duytslant/ eñ elders/ die om der religie willē omghebracht

gebracht zijn worden) geweest/die welcke/den eenighen warachtigen Godt verlaect/ Eñ Christum den eengeboren soon Godes/ende warachtighen mensche: denseluen oock onsen Heere/ Heylandt/ Middelaer/ Salichmaker/ &c. te zijn ontkent: ende die H. Godtlicke schriftuer van Godt gecomen te zijn/waerom men haer geloouen ende gehoorsaem te zijn/gehouden is/ souden geloochent hebben? Voorwaer niemant: ofte ymmers onder duysent nauwelicx eener/ Waerom ist dan anders ghechiet/ dan om t'verstandt van die Godtlijcke schriftuer: ende ditselue alles onder het decksel van die Christelijcke Disciplijn ende kerckenoordeningh/ Wetten/ Statuten/ende decreten/ van den Concilien ghemaect/ eñ van d'Ouerheyt so wel als d'ondersatẽ door ommestandt eñ verkeerden yuer voor oprecht/ goedt / ende der Godtlicker schriftuer conform/ende daer in ghefondeert zijnde/ approbeert eñ aengenomen/ So was hy dan een ketter/godtslasteraer/ ongheloouich/ erger dan een Heyden/Turck/ofte Jode/die niet tot allen haren beuselinghen Amen ende ja seggen conde. Waerom dat? Want hy en hoort (seyden sy) die kercke niet: Ende wie die kercke niet en hoort/ dien sout ghy houden (seyt Christus) als eenen Heyden ende Publicaen. Siet hier was nv quantzuysch die Christelicke Disciplijn: eñ onder het decksel van dieselue/moesten die gerechten lijden/als Heretiken ofte ketters/ verstoorders van die kerckelicke vrede/ als Heyden/ Joden eñ Turcken/ia meer dan Joden ende Turcken/ Want men ymmers de Joden eñ Turcken noch onder tribuyt/ ofte jaerlickſche pensie laet aen sommigen plaetsen woonen/ende hanteeren/maer dese luyden/en mochten nerghens bancken/ maer door grouwelicke tormenten / ghedoodet ende vernielt worden. Ende gelijck nv ditselue also waerachtich onder den schijn van die Christelicke disciplijn ghechiet is/ alsoo ist ooc onwedersprekelick/dat onder den glants van dieselue: Die Lutherschen niet alleen die Catholijcken/ maer ooc die ghereformeerden/ Zwingelschen/ Herdoopers/ eñ haers gelijcken: Die gereformeerdẽ wederõ/die Catholijckẽ/Lutherschẽ/ Herdoopers: Die Herdoopers/die gereformeerden/ Lutherschẽ/ Catholijcken/eñ diergelijcken/als ongehoorsamẽ van Godes Kercke/ Ja van God den Heere selfs eñ daerom geene kerck

Godes

Godes/ maer veel meer / ketters Godts-lasteraers / verleyders / ende dergheliјcke verachten ende verworpē. Want hy en is (seydt een yeder partije van haren naesten/in ghelijcker opinie met haer niet zijnde) der kercken niet ghehoorsaem/ waerom hy niet meer nae Christi leer voor eenen broeder eñ lidt van Godes kercken/maer voor eenen Heyden eñ Tollenaer te houdē is. Dus werdt dā de rock Christi ghescheurt/eñ in veel deelen ofte stucken verdeylet: Eñ die ghene die Christus door den bandt der liefden/ tsamen gheknoopt ende verbonden wil hebbē/ die werden van malcanderen ghescheurt eñ gedeylt: eñ om malcanderē te haetē/ te nijdē/ te veruolgē/ te lasteren/te blamerē/ia te dooden eñ te vernielen/ gehist/ eñ geprickelt. Maer dit en is voorwaer dē Christen/ eñ veel min der Christelijcker kerckē/Priesteren/Predicanten/Leeraers/ eñ Ouderlingen officie ofte ampt niet: ende niemant van hen allē can bewijsen / dat zijn beroepinge daer toe streckende is: ofte dat die eenicheydt der gheloouigē in die wetenschap/ofte verstant der schrifturen gelegē is : ouermidts die gauen Godes verscheyden zijn, ende die eene dese, ende die ander een ander gaue heeft, nae tbelieuen des ghenen, van vvien alle goede ende volmaecte gauen comen: ende de selue niet na ons, maer nae zijn vvelbehagen eenen yeghelijcken vvtdeylende is het zijne, om te predicken boete : ende vergheuinghe der sonden inden naeme Christi/ allen den ghenen/ die hen warachtich tot den Heere bekeeren / dat was den Apostelen van Christo beuolen/ ende is niemant van den ghenen/ die den Apostolischen / dat is/Christi gheest hebben: ende met sodanighen deuchden verciert zijn/ gelijck sinte Paulus beschrijft 1. Tim. 3. van Godt verboden/so en is oock niemant hebbende van Godt ontfanghen die gaue/ om die H. Godtlijcke schrifture/ met schrifturen wt te legghen/sulcx te doen van hem verboden: Maer niemant van den Christen is gehouden/om alles/ wat hy hoort ofte leset/aen te nemen/ maer veel meer alles te proeuen, ende het goede te behouden, Yemandt dan willen constringeren/ ofte dwinghen / om onse oft der onsen wtlegghinghe / ofte verclaringhe/ voor Godes woort ende die waerheydt selfs aen te nemen/niet teghenstaende/dat haer eyghene Conscientie dat selue niet: ofte oock het contrarie gheтuyghet / Item

 yemandt

yemant tot het woort ende Sacramenten dwinghen (ghelijc-
men int pausdom gedaen heeft) of daer van afhoudē de gene/
die datselue hooren/ eñ op die beproeuinghe van haer selfs te
gebruycken begheeren (ghelijck sommighe/ ofte bynaest alle
Herdoopers) niet yederman tot het ghehoor vant woort. Eñ
die ghereformeerden (ghelijck oock die Herdoopers) niet ye-
derman op die beproeuinge van haer selfs/ tot het ghebruyck
der H. hoochweerdighen Sacramenten willen comen laten:
Iemant specialicken uit Godes kercken bannen / eñ als een
verrot lidt van die kercke Godes afsnijdē (dan alleen int ge-
nerael allen den genen/ die Godes woort ongehoorsaem zijn/
Godes toorn eñ onghenade ia van Godt selfs eñ zijnen sone
Christo Iesu gheexcommuniceert ofte ghebannen te zijn ver-
condighen) ende dat principalicken in saken van Religie/ dat
is/om een besonder opinie ofte ghevoelen/welcx een yeder in
Godes woort gegrondet te zijn vermeynet/ dat en coēt voor-
waer/noch Priesteren/noch Predicanten/ noch Ouderlingē/
ofte yemant ter werelt toe / dan Godt den almachtigen ende
Matt.3.12. Christo zijnen eengeboren soon/onsen eenighen Hoogenprie-
ster/ Leermeester ende Hemelschen Coninck alleen: als die
welcke sodanige macht/eñ eenen sodanighen vvan, om ziinen
dorschvloer te doorsuyueren, van den Vader heeft ontfangen:
Waerom dan/die gene seer wel ende Christelijck gedaen heb-
ben/eñ hoochlijck te prijsen zijn/ die met wetlicken / ende van
Godt toeghelaten middelen/ sulcker tyrannen ouer des men-
schen conscientie wederstonden/haer selfs/ eñ haer onderda-
nen daervan bevrijdet hebbē/by so verre sy/ d'eene cappe (by
manier van spreken) niet uitgedaen hebbende / d'ander (niet
min quaet zijnde/ dan die voorgaende) wederom aen en trec-
ken: Waerom oock noch huydensdaechs wel/ wijsselijck / eñ
Christelijck doen alle de ghene / die door wettelijcke middelē/
sodanigen nu wederom aenwassenden quaden / tegenstaen.
Ende ouermidts V. E. dan oock vandē ghenen/ door Godes
ghenade ghewoorden zijn/die sulcx/ benessens sommighen an-
deren verstandighen / tot desen onsen tijden ghesien / eñ den
seluen geern by tijts souden willen voorcomen eñ verhoedē:
so en can ymmers een sodanich goet werck in V. E. niet mis-
presen worden: Veel min soudet dan recht eñ Christelijck ge-
daen zijn/soudemen V. E. daerinne teghenstaen / eñ dieselue
met

met v luyden den goeden inwoonderē eñ burgeren der Stadt
Medenblick dwingen woude/ om teghens haren danck/ den
halse wederom te boogen onder een Jock / niet min ondrage-
lijck zijnde/ dan het voorgaende gheweest is . Ick achte ym-
mers menichlijcken wel openbaer eñ bekent te zijn / datmen
dus langhe ghebeden/ gheroepen/ eñ ten laetsten/ met onwt-
sprekelicken grooten oncosten/ eñ bloetvergieten gheuochten
heeft/eñ noch dagelijcx vechtet eñ krijghet (de Heere wil een
goede wtcomste geuen) niet om een bysonder Sect ofte exer-
citie vā Religie/van menschē goet geuondē eñ geapprobeert/
maer veel meer om die Christelijcke vryheyt/ toonende / dat
een yegelijck in rust eñ vrede/Gode onsen Hemelschē Vader/
eñ zijnen sone Christo Jesu onsen Heere/ souden mogē dienē/
in gherechticheyt eñ heylicheyt/ met een goede gheruste con-
scientie/alle de dagen onses leuens. Want waerom geuen eñ
contribueren goetwillich eñ van herten gheern tot desen te-
ghenwoordighen krijch/ia waghen oock veel van allerhande
partijen eñ gesintheden / haer leuen / om den vyant teghen te
staen. Doen zyt/ om dat deene partye alleen d'ouerhant ende
het velt behouden/ eñ dander alle onderdruct soudē worden?
ick meyne ymmers neen. Waerom soudemen dan eener par-
tye voorstaende/ dander verdrucken: eñ niet veel meer daer-
nae arbeyden/dat een yegelick zijn partijdicheyt varē laten-
de/dat ghene predicke/gheloone/ eñ leere/ waerinne alle par-
tyen te gelijck eens zijn/ ofte ymmers eens te zijn/ gehouden
zijn: eñ welcx/te weten/alleē ter salicheyt van noode is/welcx
(gelijck bouen geseyt)is die inhout der Prophetische eñ Apo-
stolische schriften te zijn : Want niemant van allen partijen/
(die zijn dan Catholijcken/Lutherschen/ Zwingleschen/ Cal-
uinischen/ Herdoopers/ Franckenisten / Swenckefelders/
Dauid Jorischen/ ia oock die Arianen/ ofte hoese souden mo-
gen genoemt worden) en hebben opt ontkent/ofte ontkennen
oock noch niet/deselue van Godt te zijn ghecomen / waerom
men haer te gehoorsamen eñ te volgen schuldich zijn: So ont-
kent oock niemant van allē partyen/dat die H. Sacramentē/
te weten: Doop eñ Nachtmael niet en souden van Christo in-
geset/eñ daerō in grooter eerē te houdē/ eñ te gebruyckē zijn.
Maer die questie (gelijc bouē geseyt) is alleē vant verstāt der
schrifturē: eñ op wat wijse vā wat personē eñ tot wat eynde ꝛc.

dieselue te ghebruycken zijn. Maer ouermits niemandt van allen partyen/met waerheyt bewijsen can/dat zijn opinie/geuoelen ofte verstant/het rechte geuoelen eñ verstant zijn/ wtgenomen het gene daerinne sy altsamen een geuoelen hebbẽ: ofte welck sy ymmers met den monde eendrachtich bekennẽ/ eñ alleen ter salicheyt van nooden is: welcke / niet in die wetenschap maer int ghene alleen dat bouen verhaelt / geleghen is. Waerom beneerstighen wy ons dan niet veel meer altesamen / ende een yeghelick van ons besonder / dat wy boete doen/vant quade af laten/eñ goedes wercken/ op dat wy den eenigen eñ warachtigen Godt ende zijnen soon Christo Jesu met goeder eñ reyner conscientie dienen: hem lief hebben van gantser herten/ van gantser zielen/ van allen crachten eñ vermoghen / hem inden gheest eñ inder waerheyt aen te roepen/ dancken/ &c. ende onsen naesten (welck een yegelick mensche is/hy zy onse vrient ofte vyant/ gelooüich ofte ongheloouich/ Christ/Grieck/Tarter/Turck/Jode/&c.) lief hebben/als ons selfs: Is dat wy van dit ofte dat een beter geuoelen ofte verstant hebben dan onsen naesten/ welaen / so laet ons datselue onse licht also laten schijnen voor hem: op dat wy hem met eenen gheest der sachtmoedicheydt alsoo moghen onderwijsen. Vvant vvy vvaren ooc voortijden (seydt Paulus mede van hem selfs/ hoe veel meer / mogen wy't dan met waerheyt van ons

Tit. 3.3. seggen) onvvijs, ongehoorsaem, dvvalende, ende dienende menigerleye begeerlicheden, eñ vvelluſten, vvandelende in booſheyt eñ nijt, hatelijck ziinde, ende malcanderen hatende, &c. Maer ist sake dat hyt niet en kan verstaen / soo en laet ons hem daerom niet haten/ verachten/ oordeelen ofte verdoemen: want misschien en heeft het hem die Heere niet gegeuen: waerom souden wy dan toornich ende vergramt zijn / ouer onsen naesten daerom/dat hy niet en can aennemẽ/ welck wy hem oock niet en connen gheuen / maer hem alleen van Godt geghenen zijn moet by so verre hyt anders sal hebben. Maer ist dat hyt niet doen en wil (ghelijck wy somwijls al te lichtueerdich van onsen naesten geuoelen/ eñ ooc wel na seggen/ eñ hem verwijtẽ) so sal hy God tot eenẽ richter eñ wraker hebben. Maer ouermits hierinne groote fautẽ (God zyt geclaecht) bi allẽ/eñ eenẽ yeder partye besonder/geuondẽ werde: eñ eenyeder/na aert der lief-

der liefden/daer toe te arbeyden schuldich is / dat alle partij-
dicheyt/ haet/ nijt/ twist/ ende wat diergelijcken wt partij-
dichept rijsende is / gantslicken vernielt ende wechgenomen/
ghedoodet ende begrauen mochte worden: soo hebbe ick oock
tot den eynde / ghedwonghen zijnde van mijne conscientie/
een Christelijcke vermaninghe gedaen/ aen alle onpartijdige
Predicanten: ende noch een ander aen die Ouerheydt so wel/
als aen eenen yeghelijcken mensche besonder : Ende hebbe
daerbeneffens eenen sekeren ende bewerden Toutsteen ye-
derman/ dient belieuen sal/ten besten voor ooghen gestelt/ om
in handen te nemen/ende een yeder partye/die haer alleen die
kercke Godts/ ia die Apostolissche: die Euangelissche : die
ghereformeerde: die reyne kercke met verachtinghe haers
naesten te zijn beroemet te toutzen / of het oock in der waer-
heyt also is gelijck sy voorgheuen/ende van alle man gheern
aenghesien ende bekent waren. Ende dit selue hebbe ick alles
tot den eynde principalicken ghedaen / op dat een yeder hem
selfs kennende/ niet meer van hem en houde / dan t'betaemt:
ende dat wy beneffens ons/ selfs (noch gheensins perfeckt eñ
volmaeckt zijnde) draghen / dulden/ ende lijden/ moghen die
ghene/die in onsen ooghen noch niet perfeckt ende volmaeckt
zy. ende also alle partijdicheyt (die een werck des vleeschs is)
moghen vallen ende varen laten. Ende dewijl een yeder van
allen partijen / ende besonder doch die ghereformeerden be-
neffens den Herdoopers hen veel vande Christelijcke Disci-
plijn ende kerckenordeninghe/ Item vande excommunicatie
ofte ban/ beroemen: ende dieselue (dat hoochlijck te beclagen
is) meer misbruycken dan recht ghebruycken: Ende sy luyden
den seluen haren misbruyck wt die H. Godtlijcke schrifture
selfs niet en sien: noch van my/ datselue door Godes genade/
beneffens veel anderen goeden luyden/ soo wel Predicanten
als toehoorders siende/ niet en souden willen hooren eñ daer-
om veel min aennemen. Soo hebbe ick dit voor dry iaren van
my tsamen ghecolligeerde ende getranslateerde/maer dusda-
nighe int verborghen ghebleuen zijnde boecxken/ aen dẽ dach
gheuen willen: op dat sy luyden ten minsten van haren mede-
broeder dien sy niet alleene voor eẽ gesont lidtmaet aẽt lichaẽ
Christi te zijn houden/maer oock zijne schriften voor sodanigẽ

kontrepne achten / waerinne dat sy meest altesamen schep-
pen het ghene sy haer ghemeynten leeren ende daghelijcx
voordraghen / ghelijck sulckes henluyden niet alleene selue /
maer oock den ghenen diewelcke der boecken deses Au-
teurs Gwalteri daghelijcx lesen anders bekendt is : densel-
nighen Auteur / die haer dat broodt daghelijcx voorsnijdt /
moghen aenhooren / ende van hem leeren verstaen / dat sy
van my / ofte mijns ghelijcken / niet en souden willen hoo-
ren of aennemen. Ende in betrachtinghe van tghene /
dat sommighe van henluyden by uwer E. tot Medenblick
cortelicken ghedaen : ende oock teghens uwer E. ende een
goedt (woe niet den meesten deel) van uwer E burgheren
danck onderstaen vast te houden : pretenderende / dat sulck
haer doen Christelijck ende Goddelijck zy / ende daerom
segghen dattet alsoo moet ende behoort te gheschieden : en-
de dat het in allen welghestelden Christelijcken kercken
(alsoo sy die haere noemen) onderhouden wordt. Soo ist
dat ick V. E. dit boecxken in sonderheydt hebbe willen toe
seynden : ouermits in dit selue niet alleen duytlijck ende
claerlijck het Prophetische ende Apostolische woordt / daer
op men vast ende sekerlicken bouwen mach : maer oock het
exempel van sommighe andere kercken aenghewesen wordt /
alsoo dat men met waerheydt uwer E. niet en mach beschul-
dighen / dat sy onderstaen het ghene / dat gheenen grondt
in Godes woordt / ofte ghemeenschap met ander welghe-
stelden kercken exempel (die sy seluen daer voor houden)
soude hebben : ten eynde / dat uwer E. van de gherech-
tichepdt haerder saken sonder allen twijfel versekert zijn-
de / dit lesende des te meer versekert ende daerom te yve-
righer zijn moghen om een soodanighe goede sake / met goe-
den / ende van Godt daertoe verordineerden ende wettelic-
ken middelen wt te voeren. Ende sy selfs oock die Pre-
dicanten / ende Ouderlinghen / soo wel tot Medenblick
als in gheheel Noorthollandt / haren medebroeder Gwal-
terum (die hen doch by nae altesamen / om hare predica-
tien te doen / ghelijck te vooren verhaeldt is / dienen moet)
Jae Paulum den Apostel / ende Christum selfs hoorende
(want Gwalterus dit zijn propoost duytlijck ende claer-
lijck

lijck ghenoech met die heylighe schriftuere bewijset) op dat sy niet meer soo onbedachtsaem zijn moghen / om eene soodanighe opinie/ (ghelijck sy van de Disciplijn ende Kerckenordeninghe hebben) met soodanighe onbehoorlicke menschelicke middelen / ghelijck sy binnen Medenblick aenghevanghen hebben / voor te staen: overmidts Godes kercke daer door niet ghebouwet / maer ghebroken: ende onsen naesten niet ghestichtet / en tot rusten ghestelt/ maer veel meer / onstichtet ende ontrustet soude worden. Ende hoewel grootelijcx te beduchten is / dat het meestendeel van henluyden ende haers ghelijcken / dese mijnen arbeydt / wt goeder meyninghe / ende met oprechter ende onghevevnsder herten / tot Godes eeren ende stichtinghe van mijnen even naesten ghedaen / seer qualijck nemen sullen/ overmits syluyden wel sien / dat ick soecke om te worpen het ghene dat sy qualijck ende sonder goet fondament gebouwet hebben ende noch daghelijcx meer ende meer willen grooter ende stercker maken. Soo versien ick my doch gantschlijck tot V. E. ghelijck oock tot allen vromen onpartijdigen/ ende in Godes woordt verstandighen luyden / dat sy dieselve in danck aennemen / ende hen sullen laten behaghen. Ende dat sy vander Christelijcker vryheydt met Godes woordt onderwesen zijnde/ dieselve in der vreese Godes/tot desselven eere/ ende gherustichevdt van haer eyghen conscientie sullen ghebruycken/ nae den raedt Pauli daer hy seydt: Soo staet nv inder vryheydt, daermede ons Christus vry ghemaeckt heeft, ende vvordt niet vvederom met het jock der dienstbaerheyt beuanghen. Hen wel ernstelijck ende met aller sorchvuldichevdt wachtende / dat sy deselve niet en misbruycken / ghelijck dieselve Paulus ons wijder vermanende is daer hy seyt: Ghy zijt ter vryheyt beroepen broeders, alleen dat ghy die vryheyt niet en gebruyckt tot een oorsake den vleesche, maer dient malcanderen door die liefde.

Galat.5.1.

Galat.5.13

Eersame

Eersame wijse discrete Heeren ende gunstighe goede vrienden / die Heere aller heeren / ende Godt des Hemelrijcx ende aertrijcx / wil V. E. met zijnen H. Gheest / so lancx so meer / ende meer regierẽ / tot zijns naems eere / tot stichtinghe van zijn Rijck / ende uwer E. eyghene weluaert ende salicheyt. Datum den 12. Januarij Anno 1585.

E. seer dienstwillighe C. C. V.
M. J. D. H. G.

Aen den goetwillighen Leser.
Anno 82. gheschreuen.

Ersame seer weerde Leser / dewijl mijn tegensprekers hen niet hebben laten ghenoegen aen tgene / dat ick nv meer stilstaende / eñ verlaten zijnde van mijnen dienst / als een die valsch eñ ketterisch geleert / eñ daerom het predicampt te bedienẽ niet weerdich en waer / van den gemeynen manne/tot mijn ende der mijner grooter oneere ende schande(na der werelt te reken) geacht/ende wtgeroepen ben worden: Noch aent gene/dat sy lieden den 25. Martij/ deses loopenden iaers 82, my openbaerlijck voor der gantscher gemeynten tot Haerlem/als eenen Ketter/ scheurmaker / ende met Godts woort ghenoech ouertuycht zijnde obstinaten hardtneckighen/ gheexcommuniceert ofte ghebannen: eñ als een verrot/ stinckende / schadelick doot lidt / aen het lichaem Christi/ dat is zijner kercken: Ja van Godt ende Christi Jesu selfs afghesneden/ende (soo vele in henluyden gheweest is) den Sathan ouergheg euen hebben: Maer ouer dit alles/met een wtgheghenen boeck vol bewijslicken onwaerheden / my voor zijn Princelicke Excellentie / mijnẽ genadichstẽ Prince/ eñ Heeren: Den E. E. H. Staten des Landts van Hollandt: allẽ vromen eñ onpartijdigẽ kerckendienarẽ (die hare handen met dit mijner tegẽsprekers bannissemẽt niet bevlect en hebben:) Jae voor der gantschen Kerckẽ Godes/ eñ aller werelt/ als eenen lasteraer des heylighen Euangelij/ ende aller vromen Kerckendienaren/eenen schadelicken verleyder/oproermaker/eñ perturbateur aller Kercken in Hollandt/met grooter onwaerheyt beschuldigen: Ende besonder doch voor zijn Princelijcke Excellentie/ mijnen G. V. ende Heeren / openbaerlick verclaghen/ seggende van woort tot woorde aldus: Doch laet effen vvel niet af (seggen sy vã my) in der halstarricheydt ende dvvalinghe te volherden, eñ dat argher is, vervverpende ende lasterende alle het ghene dat voorgehandelt is, hy verkeert die herten der eenuoudigen, by den vvelcken hy zijne sake (als of enckele eenuoudicheyt, eñ oprechticheyt daer inne vvaer) prysef, eñ brenget die reyne leere des Euangelij, eñ alle vrome Kerckendienaers in

Besiet een eenvoudich eñ warachtich verhael &c. de sendtbrief aen zijne Excell. geschreuen. pag. 2. li. 31.

verdacht ende verachtinghe, als of by hen onrechtichliick ghe-
handelt vvare, lae sendet hy om her eenighe Classen der Pro-
uincien van Hollandt, om hem eenen aenhanck te maecken,
een saecke nerghent anders, dan tot groote scheuringhe ende de-
solatie der kercken in die selue Prouincie streckende, &c. Soo
hadde ick seer weerde Leser / billich / nootsaeckelick / ende my
oock van Godt eñ recht toeghelaten te zijn gheacht / mijn de-
fentie wederom hier en teghen te doen / ende van alle het gene
des sy my beschuldighen / te ontschuldigen. Want ofm͂e wel /
met ghedult ende lijdtsaemheyt / alles wat ons toecoemt / van
des Heeren handt behoort aen te nemen / soo en is nochtans
niemandt van sodanigen last eren: daer van mijn teghenspre-
kers my beclaghen (als te weten: Muterije / Oproer / eñ dat
noch het aller quaetste is / Heresye) beschuldicht zijnde / met
stil swijghen / dat selue voorby te gaen / gehouden: Ja sonder
een sodanige / die der kercken Gods ghedient / eñ des Heeren
woort veel Jaren na de gauen van Godt gegheuen / gheleert
ende ghepredickt heeft: aenghesien hy met zijn stilswijghen by
den eenvoudighen suspitie (als of hy inder waerheyt valsch
eñ de ketterisch gheleert hadde) verwecken / ende sy luyden
vant ghene / dat sy recht eñ wel gheleert waren / twijffelach-
tich soude mogen maken: Daeromme oock die oude Leeraer
Hieronimus / aen Pammachium schrijuende / beneffens an-
deren woorden / aldus seyt: Ick vvil niet (seyt hy) dat yemandt
zijnde in suspitie van heresi, patient ofte gheduldich zijn sal, op dat
niet, als hy svvijgen vvorde, van den ghenen die zijn ontschult niet
en vveten, zijn stilsvvijghen, eene quade conscientie te zijn, vverde
gheoordeelt, etc. Maer ghedenckende aen die woord͂e Pauli:
Alle dinghen ziin my gheoorloft, maer alle dinghen en ziin niet or-
baerlick, eñ alle dinghen en stichten niet, etc. ende daerom ouer-
legghende / dat door sodanige manier van schrijuen / die eere
Godes weynich ghevordert / ende oock den naeste en also veel
niet en can ghedient worden: ende dat mijn wedersprecckers
ende misgunstighen / daer door des te meer verbittert souden
worden (aenghesien die waerheydt ghelijck die Heydensche
Poeet weet te segghen haet ghebaert) ende oock den onpar-
tydighen niet veel en soude gheholpen zijn moghen: als die
welcke

welcke wt beyder sijts schriften hebben verstaen / ende oor-
deelen connen / wie van ons beyden recht ofte onrecht heeft /
ende daerom niet meer ghetuychnis en behoeuen: Soo hebbe
ick die selue mijne defencie wech legghende / my tot een ander
nutlicke (soo ick achte) arbeyt / namelick: om te schrijuen wat
meer tot liefde / stichtinghe / ende bevorderinghe der Christe-
licker vryheyt dient / begheuen / als die welcke (hoe wel van
menschen / wt eenen verkeerden ende ontijdighen yver / ofte
als te besorghen meer wt afgunsticheydt (den vromen wil ick
niet te na gesproken hebbē) met Joseph verworpen / ende van
mijnen broederen verbannen zijnde) my schuldich bekenne /
niet ledich te gaen / ende mijn broot om niet te eten / maer veel
meer met het pondt my van Godt ghegheuen te woeckeren:
gantschlick verhopende / dat oock mijn teghensprekers dit
van my niet qualick nemen / noch my (of ick wel van henlie-
den ghebannen / ende na haer oordeel mijn ampt te bedienen
onbequaem ofte onweerdich zijn soude) dit middel om mijnē
naesten te dienen misgunnen / veel min daer inne verhinderē
sullen: in aenmerckinghe dat Christus Jesus seluer oock den
genen / die welcke die Duyuelen wtdreef / ende hem nochtans
niet en volchde / sulcx te doen niet verbodē wil hebben. Maer
dewijl mijn eyghen schrijuen ende ghevoelen door mijner te-
ghensprekers onwarachtighe ende onghegronde beschuldi-
ginghe / by veel eenuoudighen ende goethertighen lijden sus-
peckt zijn mochte / so ghedencke ick sulcx te doen met ouerset-
tinghe der schriften / van anderen vromen / ende gheleerden
Leeraren / ende kerckendienaren / op der welcker leer ende
leuen oock mijn teghensprekers (so veel my bekent is) niet en
hebben te segghen: maer die selue veel meer / als vrome ende
trouwe Dienaers ende broeders in Christo aennemen ende
omhelsen. Ende in sulcker ende dierghelijcken arbeyt / verho-
pe ick my door Godts ghenade / tot desseluen eere / ende mijns
naesten stichtinghe te oeffenen / soo langh / tot dat het den
Heere belieuen sal / dat mijn onschult / oock den ghenen /
die het remedieren connen / werde bekent / ende die ver-
smadenisse des bannissemendts van my heenwech sal zijn
ghenomen. Maer in ouerlegginghe vant ghene dat ick eerst

 in han-

in handen mocht nemen / om te oversetten: heb ick nae mijn duncken goet gheuonden sommighe plaetsen des welgeleerden/ ende seer vernaemden Rodolphi Gvvalteri, Dienaer der Kercken tot Zurick / vande Christelicke Disciplijn ende Excõmunicatie ofte Ban / wt het Latijn in Nederduytsche sprake te translateren / ende v mede te deelen. Die oorsake waerõ ick desen Autheur / eerst voor anderen in de handt gheuomen hebbe: is: Dewijl die selue mijnen teghenspreekers/ so wel als oock allen vromen / onpartijdighen Predicanten in gantsch Nederlant/ seer wel bekent/ eñ des seluen schriften by hen lieden niet alleẽ niet suspect/ maer ooc in grooter authoriteyt eñ aensien zijn/ alsoo ock/ dat het meestedeel van den ghenen/ die welcke de Latijnsche sprake connẽ/ desseluẽ schriften hebbẽ eñ lesen/ eñ zijnen stijl/ ende Methodum / dat is manier van leeren/ in harẽ Predicatien (so veel mogelick is) volgen: Dewijl hy dan den ghenen die Latijn connen / so nut ende profijtelick is: achte ick dat zijn schriften ooc niet met mijnder nutticheyt van den Predicanten eñ Onderlingen die geen Latijn en verstaen/ so wel als van anderen vromen lieden/ souden ghelesen mogen worden. Maer aengaende die materie selfs/ bewegen my principalicken twee oorsaken: Die eerste is / dat ick sien/ hoe dat die Disciplijn/ by veelen misbruyct wort/ tot groot bederf eñ onderganck der Kerckẽ Godes: so sy doch tot stichtinge eñ opbouwinge van die selue behoorde gebruyct te wordẽ. Die ander: dat ick van mijnen teghenspreckers beschuldicht worde/ die Christelicke disciplijn geswacht/ eñ te spot ghestelt te hebben int gene dat ick met Paulo geleert hebbe/ Ten eersten dat een yeder tot der tafel des Heeren gaende, hemselven sal moeten beproeuen: eñ datmen sonder opteeckeninge des naems, ofte eenich ander verbont ofte belostenisse, so die kerckendienaers souden mogen eysschen, de gene, die inden naeme Christi gedoopt zijn, eñ niet in openbaren sonden en leuen, van des Heerẽ tafel niet en souden mogen afhouden. Ten tweeden/ dat het onrecht ende tyrannisch zy, so die kerckendienaers, (der seluẽ vveeren, dan veel ofte vveynich) vvetten ende statuten vvouden maken, om daer aen die Christen te binden also: dat die gene, die sy niet houden vvorde, als ongehoorsamer, vander kercken soude verclaert, dat is gebannẽ vvorden, Ten derden/ dat die Ouerheyt macht heeft goede vvet-

Besiet hier het cort eenvoudich warachtich verhael/ fol. 39. eñ fol. 40

ten, tot

een, tot goeder ordinantien van den kercken dienende, te maken.
Ten vierden/dat het een ſuperſtitie zy die ſichtbaerlicke gemeyn-
te Godts deylen,ende in tvvee, drie, ofte meer ſtucken ſcheuren: eñ
de gene,die inden name Chriſti gedoopt, eenen Godt: Chriſtum:
gelooue: Euangelium: Doope: Nachtmael,&c. bekennen: maer dit
ofte dat met ons noch alſo niet en verſtaen,vaten,begrijpen als vvy:
eñ haer nochtans ſtille ende eerbaerlijc dragen: tot het gehoor des
Godlicken vvoorts comen, &c. voor broeders eñ Chriſten te hou-
den ſchuldich: noch ſy lieden,vandt Nachtmael des Heeren ſouden
vvtſluyten mogen,&c. Op dat dã een yegelijck (maer beſonder
doch die Predicanten eñ Ouderlinghen / dewelcke aen haren
naeſten die diſciplijn gebruycken willen/eñ die Latijnſche tale
niet en verſtaen: noch andere kercken als in den welckẽ ſy op-
gequeect zijn / hebben geſien: meynende dattet daerom juyſt
alſo / eñ niet anders ſoude moeten met die diſciplijn gehoudẽ
worden/ als ſy lieden geſien hebben eñ gewoon zijn) ſien mo-
gen / dat tſelue niet alleen mijn eñ daerom een valſch geuoelẽ
zy: maer dat andere vrome/treffelijcke gheleerde mannen/ eñ
Kerckendienaren/ Jae geheele welgeſtelde Kercken/ met my
van dat ſelue gheuoelen zijn/eñ dat ſelue onſe gheuoelen/niet
ſonder gront/maer op Godes woort vaſt eñ ſekerlick gegron-
det zy: Eñ dat oock die ghene/ die welcke/ oft wt een verkeert
eñ ontydich yuer / ofte wt onuerſtant die Chriſtelijcke diſci-
plijn/tot verwoeſtinge der Kercken Godes miſbruyckẽ/ leerẽ
mogẽ hoemen die ſelue tot ſtichtinge/tot liefde/ tot eenicheydt
behoort te ghebruycken: ſo hebbe ick het ghene/ wat deſe vro-
me/ eñ wel geleerde man/aen verſcheyden plaetſen geleert eñ
geſchreuen heeft/ te ſamen gecolligeert eñ in een cleyn boecx-
ken yederman te leſen geuen willen/ gantſchelick verhopen-
de dat deſe mijnen arbeyt / als oock die gene die ick voortaen
door Godts genade tot ſtichtinge van mijnen naeſtẽ voorge-
nomẽ hebbe/niet te vergeefs indẽ Heere zijn en ſal. Eñ of het
die quaetwilligẽ/die niet onberiſpt en latẽ/ als haer ſeluen/ eñ
haer eyghen doen/verachten eñ laſteren worden/wil ick ſulcx
den oordeel Godes beuolen zijn laten/ te vreden zijnde met eẽ
goede conſcientie/dat ick anders niet / als die eere Godes eñ
mijns naeſten weluaert eñ ſtichtinge daer met geſocht hebbe
eñ ſoecke. Vaert wel eñ weeſt der genade Godes beuolen.

Van die Christelijcke

Disciplijn / ende Excommunicatie ofte Ban / het geuoelen Rodolphi Gwalteri / Dienaer der Kercken tot Zurich. Anno 82. wt het Latijn / in Nederduwtsche sprake trouwelijck ouergeset.

Het eerste Capittel.

Vvelcx van vvoorde tot vvoorde genomen is, vvt die voorrede zijner Commentarien, ouer den brief Pauli tot den Galateren: geschreuen aen den Coninc van Schotlandt: vvaerinne dese vier stucken principalicken verhandelt vverden.

Ten eersten: dat die kercke Godes sonder die Christelicke Disciplijn niet bestaen en konnen.

Ten tvveeden: vvat tot geduricheyt vande Disciplijn van noodē zy.

Ten derden: vvie sy executeren sal.

Ten vierden: vvat forme vande Disciplijn die allerbeste zy.

De Disciplijn is den kercken Godes van nooden: sonder de welcke sy so weynich bestaen connen / als die huyselicke dinghen bestaen / die geenen huysvader ofte bequamen versorger en hebben: ende als die republijck / die met gheenen Wetten gheregeert wordt / ofte sonder Magistraet is. Want niet min warachtich / als voorsichtichlijck / hebben eertijts eenige gesproken / dattet quaet zy te leuen onder sodanige Magistraet / onder den welcken niet en is geoorloft: maer dat die selue noch veel qualicker daer aen zijn / die welcke onder sodanige Vorsten ofte Ouerichept leuen / onder den welcken alles betaemt / dat is / daer een yegelijck doen mach dat hem gelust: want daer wt coemt een regiment sonder hooft / het welcke arger is als tyrannije / daerom / dat in sodanighe republijcken so veel tyrannen zijn / als der ghenen is / die na haer eygen lust eñ welbehagē / van harē eygen / ofte ander liedē dingen statuerē ofte gebiedē. Maer op dat der kerckē disciplijn seker eñ gedurich zijn moge / sal by den genē / dewelcke onder t'gebiet vā gelouige Ouerh: die vrije predicatie des Euāgelij gebruyckē / seker

Sonder die Disciplijn en connē die kerckē gods niet bestaē.

Wat van noode zy dat die disciplijn seker en bestēdich zijn moghe.

seker ende ghewis zijn de reghel Pauli/ die wy een weynich hier by voren aenghetoghen hebben/ te weten: Alle menschen (so wel die ghemeene man als der Kercken-dienaren) sullen ghehoorsaem zijn haeren werltelicken Magistraet/ namelick/ den ghenen/ den welcken Godt gewilt heeft/ dat sy het swaert hebben souden: Daerom die Predicanten haer vlijtich wachten sullen/ dat sy niet eenige oeconomie der kercken instellen/ door die welcke des Magistraets authoriteyt soude mogen ghemindert worden: ende dat sy om nieuwe vryheyt te vercrijghen / haer niet aen den seluen steen en stooten daer hun die Catholijcken / aenghestooten hebben ende noch stooten: noch ander luyde oorsake geuen/ om vande Magistraet weynigher alst betaemt te houden. Want of wel het woort Godts ende die Religie/ geens menschen wil en gebiet sal onderworpen worden/ soo sullen nochtans des woorts ende der Religie dienaren/ hare Ouerheyt kennen/ ende sonder der seluen raet ende wille (ick spreecke van geloouige Ouerheydt/ de welcke selfs Christum in zijn woort hooren spreken) niet statueren/ op dat sy niet/ als sy sonder den Magistraet de Disciplijn ghebruycken willen/ die heerschappye schijnen te aenveerden: eñ te ghelijck oock den Magistraet/ van haer authoriteyt beroouen. Want ghelijck als het rijcke Christi van deser werelt niet en is/ alsoo laet oock die leere des Euangelij der Ouerheydt/ (het zy dan Coninghen ofte andere vande voornaemsten) haer recht/ gheheel/ ende onverbroken: Ende als dan sal die executie vande disciplijn crachtich eñ vruchtbaer zijn/ als die Ouerheyt/ ende die Kerckendienaers eens zijn/ ende te samen houden. Daerom heeft Godt eertijts onder zijnen volck twee rechte broeders/ Moysen/ ende Aaronem vercoren / wt den welcken hy den eenen der Policien/ eñ den anderen der Religie (om dat hy leeren soude) voorghestelt heeft: leerende daer mede / dat tusschen de Politissche eñ Kerckelicken staet ofte regiment/ eendrachticheyt zijn soude. Ende dat als dan de republijck met die kercken eenen ghelucksalighen voortganck souden ghewinnen / soo die selue met ghemeynen raedt ende neersticheyt het ghene doen/ dat tot verbreydinghe eñ onderhoudinghe van ghemeynen vrede ende eerbaerheydt dienet. Maer soo yemant wilde vraghen vande form der disciplijn/

dat is/

Die Predicantē sullen buyten raet eñ consent haers Christelicke Magistraets gheen form van Disciplijn aenrechten.

Het Euangelium beneemt der Ouerheydt niet haer ampt ende autoriteyt.

Waerom Moyses eñ Aaron te ghelijc vā God gestelt zijn/ die eene in politijck eñ d'andere int Kerckelicke regiment.

Aen wat plaetsen/ eñ wāneer/ die executie van die disciplijn / aen meesten vruchtbaer/ ende crachtich is.

dat is / met wat manier van doen / de disciplijn soude moeten bedient worden / achte ick / dat die selue niet op eenderhande manier by allen menschen soude moghen aengherecht ende bedient werden: Want gelijck als daer niet en is eenderhande form inde bedieninghe der republijck / ende verscheyden manieren ofte zeden der volcken / desghelijckē oock verscheyden natueren zijn / so moetmen na gheleghentheydt des tijdts ende der plaetsen / die disciplijn aenrechten: op dat alsoo tot den eynde alle dingen bequaemlijcker moghen gheordineert worden / tot het welcke de heylighen Gheest wil / dat het ons so wel in die republijck als in der kercken / voor ghestelt zijn sal / te weten: dat aller menschen raet daer heen gherichtet zy / dat hy ter eeren Godts / ende alre menschen weluaert eñ salicheyt moge dienen. Want op dat ick andere veel dinghen verswijghe / so heeft byna een yeghelijck volck / zijne besondere ghebreken / daer toe sy van natueren seer gheneycht zijn / ende in die welcke sy door lang ende alle ghemeyn ghebruyck / also zijn gewoont eñ verhardet / dat / so yemant om die selue wech te nemen subytelicke eñ onbedachtelicke Rigoruesicheyt wilde ghebruycken / niet alleen niet wt rechten / maer oock ouer dat selue / groote verwarringhe (die noch schadelicker wesen soude / als die feylen die hy wilde wechnemen / ofte verbeteren) soude aenrechten. Van sodanigen schrijft Sinte Augustinus / dat eertijts onder het volck in Africa / gheweest zijn dronckenschap ende brasserije / als sy ghehoeghenis hielden vanden heylighen martelaren: vande welcke hy ghevraecht zijnde van Aurelio / antwoorde: datmen ymmers soude moeten medecijn ghebruycken / maer niet sonder den gheest der sachtmoedicheyt eñ lanckmoedicheyt / daermede niet meer verhardet / dan ghebetert souden mogen worden de gene / die des seluen alsoo een vsantie ofte ghewoonte hadden: Onder anderen woorden seydt Augustinus aldus / Soo veel ick dan achte / soo souden dese dinghen niet met hardicheydt: niet met wreetheyt: niet met een manier van ghebieden moeten wech ghenomen worden: maer veel meer met leeren / dan met ghebieden: meer met vermanen / dan met dreyghen: Want alsoo moetmen handelen met die veelheydt der ghenen die sondighen. Die strengheyt is te ghebruycken ouer die sonde / van

Na gheleghenheyt der republijck plaets natuer eñ manier des volcx moet de disciplijn aengerecht worden.

Allen dinghen moeten aengherecht zyn dat sy dienen ter eeren Gods ende stichtinghe des naesten.

Rigoreusheyt der disciplijn is periculoos.

Misbruyck in Africa te tyden Augustini.

Een raet Augustini om die disciplijn te gebruycken.

weynich menschen: ende so wy dreyghen dat soude met smer-
ten eñ met bedroefnis geschieden / dreygende die toecomende
wrake/metter H. Schriftuere/op dat niet wy in onser macht/
maer Godt in zijnen woorde mach gevreeset worden. Eñ die
selue Augustinus ad Januarium. Die kercke Godes (seyt hy)
ghestelt tusschen veel kafs eñ veel oncruyts / lijdet seer vele/
eñ doch het gene/ dat tegens het gheloone/ ofte goet leuen is/
dat en approbeert sy niet/swijcht ooc niet/ en doet het niet/ &c.
Aen welcke plaetse/ hy ghesien heeft op die vermaninghe des
Heeren Jesu Christi/ want oncruyt niet voor der tijdt wech te
nemen/ten eynde/dat die goede tarwe niet mede wtgheroept
en worde: Want gelijck die quade manier vā leuen/bedwon-
gen moet worden/ op dat het Euangelium niet ghelastert en
wort/alsō moetmen oock niet min toesien/ dat niet met onno-
digen vernieuweringen/ die gemeyne vrede ghepertubeert/
ofte onrust eñ twist verweet worde: aengemerct/ dat den re-
publijcken eñ kercken niet schadelicker wedervaren can/ als
effen dat selue: want so dese dinghen opuijsen/ soo vallen veel
vanden gheloouigen af: eñ veel worden afgeschrict dat sy tot
den gheloone niet en comen. Daerom is van noode/ dat om
sodanige publijcke ofte openbare disciplijn te oeffenen/ eñ int
werck te stellen/ ordineert worden / dappere eñ ernstaftighe/
maer doch oock voorsichtighe eñ discrete mannen / de welcke
wat op een yegelicke plaets eñ tijt te doen sy van noode/ aen-
mercken mogen: eñ sien niet alleē wat een yegelick soude mo-
gen verdient hebben/maer oock wat haer selfs wel aenstaet
ofte te doen betaemt/ende wat den kercken profijtelick zy.

Wat voor mannen om de disciplijn te executerē gestelt sullē worden.

Het tweede Capittel.

Van vvoorde tot vvoort, ouergeset, vvt die verclaringe R. Gvvalteri, ouer die vvoorden Pauli. Het is den sulcken genoech, dat hy van velen gestraft is. 2. Cor. 2. 6. Vvaerinne dese vijf stucken vvorden verhandelt.

Ten eersten: dat die Christelicke disciplijn, niet alleē nut, maer ooc van nooden zy.

Ten tvveeden: dat die forme van die selue, niet in allen kercken gelijc, eñ eenderhande zijn en moghe: doch aen allen plaetsen, tot eenen eynde sal moeten ghebruyct vvorden.

Ten derden: Vvaerop men in die executie van die selue, principa-

licken

kecken moet sien, op dat mē niet meer schadens, dan profijts daer mede en doe.

Ten vierden: vverden bestraft, de gene, die alte seer rigoreus ende vvreedelijc, daerin voortvaren.

Ten laetsten: vverdt ooc gheleerdt, hoe die gene, die met haren sonden die broederlicke straffe verdient hebben, dieselue goetvvillich aennemen, ende draghen sullen.

Hier hebben wy een exempel waerdich om aen te mercken/ met den welcken wy gheleert werden/ hoe de disciplijn opentlijck inder Kercke geoeffent/ eñ hoe dieselue vanden ghenen die sy met haren sonden verdient hebben/ gedragen eñ aenghenomen sal worden. De disciplijn en is der kercken Godes niet alleē nut/ maer oock hoochelick van noode/ eñ dat selue om onse aengeboorne booshept / door de welcke geschiet/ dat wy tot allen quaden van natueren zijn genegen/ eñ het dichtē des menschen herten / van ioncheydt boos is: waer toe noch comen veelderhande oorsaken ons tot sonden prickelende/ de welck men neerstich te rugghe houden eñ bedwinghen moet/ dat sy int werck niet wt en bersten: Maer die form vande disciplijn can niet gelijck eñ eenderley in allen Kercken aengerecht worden/ maer na gelegenheydt der menschen eñ des tijdts/ moetmē handelen: gelijck die heylige Augustinus aen veel verscheyden plaetsen seer vlijtich daervan is discurerende. Doch het eynde moet in allen plaetsen een ofte ghelijck zijn/ twelck is: dat de ghene die ghesondicht hebben boete doen/ op dat sy tot Godt van herten bekeert zijnde/ behouden ende niet met perikel van hare ziele/ langer mogen gheplaecht worden. Want de bestraffinge is gelijck een medecijn/ eñ sal daeromme in gheen pijnbanck verandert worden: maer veel meer sullen die ghene die haer van sonden tot Godt bekeeren/ sonder langer vertreck/ in genaden aengenomen werden: Want die kercke sal het exempel Godts volgen/ sprekende by den Propheten aldus: Soo hem die Godtloose afkeeren worde van zijnen sonden die hy gedaen heeft/ eñ onderhoudē alle mijn Wetten eñ doen recht eñ gerechticheyt/ so sal hy leuē eñ niet steruē/ alle zijne ouertredinge die hy gedaē heeft/ en wil ic niet gedenckē / maer in zijne gerechtich; die hy doet/ sal hy leuen. Eñ wederom. Gantsch haest spreeck ic van

Waerom die disciplijn der Kercken Godts niet alleen nut maer oock van noode zijn.

Die form vande disciplijn en can niet ghelijck ende eenderley zijn/ maer nae gelegenheyt der tijt ende persoonen moet sy aēgherecht worden.

Tot wat eynde de disciplijn gebruyckt sal werden.

Die haer bekeerē sullē sonder vertrec/ vander kerckē aenghenomen worden.

De kercke sal het exēpel Godts volghen/ de welcke sonder vertooch aenneemt/ die ghene die haer bekeeren.

eenen volcke ende Coninckrijck / dat ick het wtroepen / ver-
breecken ende bederuen wil: So het hem daer teghen bekeert
van zijnder boosheyt daer ick tegen spreke/soo sal my oock be-
rouwen het ongeluck/dat ick hem dachte te doen. Met wel-
ke oock ouer een stemt/het ghene dat hy aen een ander plaetse
aldus seydt: Bekeert u tot my ende ick sal my tot u bekeeren.
Dese beloften worden met vele exempelen beuesticht / onder
welcke die principaelste zijn/vā Dauid/Zacheo/ende der ar-
men sondaersen/ de welcke berou hebbende ouer hare sonde/
de voeten Christi met haren tranen ghewassen / ende metten
hayren haers hoofts ghedroocht heeft: Tot dē welcken men
oock wel met recht mach voegen / die burghers van Jerusa-
lem/de welcke noch nat zijnde/vant bloet Jesu Christi / Godt
die Heere/tot ghenade heeft aenghenomen/als sy van herten
verslagen zijnde/ vandē Apostolen raet der salicheyt begeer-
den. Ende hier toe gehoort tgene dat Paulus met wtgedructe
woorden twee reysen dese woorden verhaelt segghende: een
sodanich mensch: Want daer met leert hy/ datmen inde execu-
tie vande disciplijn/niet also seer die sonde/ als des genen/ die
gesondicht heeft/aert eñ natuer/ Ja oock die ghemeyne swac-
heydt onser allen/ eñ wat een yeghelick soude mogen draghen
ofte niet/ moet aenmercken ende betrachten. Daerom is hier
voor allen dingen goede sorchvuldicheyt ende voorsichticheyt
van noode/op dat wy der saken niet te veel doē/ende die maet
ouertreden. Want gelijck wy ons seluen gheerne vergheuen
ende smeecken int ghene dat wy ghesondicht hebben/ also zijn
wy van natuer wreeder om ander lieden sonde te straffen/
daerom dat wy ons des te heyligher ende waerdigher te zijn
achten/ als wy ons strengher ende wreeder tegens haer ver-
toonen. Maer ghelijck als die Medecijnmeester niet en can
gepresen worden / die welcke den genen die aen eenderhande
cranckheydt te bedde liggen/eenderhande medecijn geeft/ niet
acht hebbende op die complexie ende accidentē/die welcke ge-
meenlick by de cranckheyt zijn: also en can gheen redelicker eñ
verstandigher/die wreede ende harde berispers/ die ghelijcke
wreetheydt/ ende bittere strengheydt teghens yederman ge-
bruycken / louen ofte prijsen. Ende principalicken werdt
hier bestraft eñ verworpen d er genen rigureusheyt/ die welc-
ke ach-

Exempel der bekeeringhe.

Watmē in de executie vande disciplijn moet aenmerckē.

Sorchvuldicheit ende voorsichticheydt is in die executie vande disciplijn van noode.

Misbruyck der disciplijn werdt bestraft.

ke achteruolghende eenigher Out-vader exempel / sekere
Jaren/ ofte pymmers maenden/ den boetueerdigen voorschrij-
uen om boete te doen/ wederom invoerende die openbare ge-
noechdoeninghe/ ghebruyckt in die maniere eens schauspels/
met der welcke die ghene die een warachtich leedtwesen ouer
hare sonden hebbẽ/ niet sonder openbare ignominie ofte schã-
de/ der Kercken ghenoech doen / ende haer wederom metter
seluen versoenen moetẽ. Maer wat/ ofte waer leert doch Go-
des woort hier van: ofte hebben die Apostelen oyt diergelijc-
ken ghedaen? Ofte willen wy seggen dat die gheheele Kerck
niet aengaet / het ghene dat Christus eenen yeghelijcken by-
sonder heeft beuolẽ/ te wetẽ: dat wy onsen broeder des daechs
seuen eñ tseuentich mael sondighende/ ende so veel reysen zijn
schult bekennende/ vergeuen souden? Godt en wil voorwaer
niet / dat zijne Kercke wreeder ende strengher zijn soude / als
hy selfs is. Maer hier werpen ons sodanige satis factie mee-
sters (namelick die so hardt op die wterlicke boete dringhen)
voor/ dat het te besorghen staet / dat niet misschien eenighe de
boete veynsen/ eñ also de Kercken bedriegen: Den welckẽ ick
antwoorde/ seggende: dat sodanige/ die hare valschept eñ be-
droch gebruycken/ niet die Kercke/ maer haer selfs bedriegen:
want also liegen sy den heyligen Geest/ die welcke/ hoe aern-
stelijck hy sodanighe bedroch straffen wil/ leert ons het exem-
pel van Anania eñ Saphira. Die Coninc Achab veynsde ooc
boetvaerdichept / ofte ten minsten en was die bedroefnis die
hy wt het dreyghement van Elia bequam/ niet geheel aernst/
ofte gedurich/ nochtans was het eenichsins God aengenaem
dat hy dede: Daerom zijn de gene veel te curieus eñ wonder-
lick/ die huydensdaechs al te seer angstelijck sorge dragen/ dat
sy niet van yemant met een geueynsde boetuaerdichept / sou-
den mogen bedrogen worden. Maer ghy soudet veel meer dit
besorgen / dat ghy niet misschien in v eygen oordeel bedrogen
zijnde/ langher ophoudet ende plaghet den genen/ die welcke
al bereyt met Godt versoent is: Want/ hoe salt v van God af-
genomen worden/ so ghy van wegen uwer eygener droomen/
eñ meer superstitiose/ als nootwendighe menschelijcke instel-
linghe / den genen vande heylighe ghemeynte ende gebruyck
des Nachtmaels wt sluytet/ den welcken God nv voor eenen

God en wil niet dat zijn Kerck reguenser zy als hy selfs is.

Die hypocrijtẽ veynsende boetuaerdichept bedrieghen haers selfs ende liegen den heyligẽ Gheest.

Onnolmaecte boet van Achab werdt niet gantschlijck van Godt verworpen.

 soen

soen hout/ Ja met het lichaem eñ bloet zijns soons/spijst ende
voedet: Maer laet ons nv oock den ghenen aensien/ vanden
welcken hier wert gehandelt/op dat wy/hoe de discipliin aen-
genomen eñ gedragen sal worden/mede leeren mogen. Dese
heeft voorwaer zijn sonde bekent / grondelick leetwesen daer
voor gehadt/ en van gantscher herten verslagen zijnde/ heeft
met gedult die straffe die hem vander kercken opgeleyt was/
gedragen. Hier wt heeft hy groote nutticheyt vercregen/ als
te weten: dat hy met God versoent is/eñ Paulum (die welcke
hem eerst verclaecht hadde) tot eenen patroon eñ voorbidder
becomē/ Ja hi is een gedenckwaerdich exemplaer der genadē
Gods gheworden/ wt den welcken oock huydensdaechs/ die
sondaers/die welcke vaten des toorns eñ der schanden te zijn
schijnen/troost scheppen mogen. Also hebben oor eertijts ge-
daen die heylige mannē Gods/ die welcke haer niet geschaēt
en hebben (als vergheten hebbende haer waerdicheydt) hem
selfs der berispinge des Goddelicken woorts te onderwerpē/
ghelijckmen sien mach aen David: de welcke daer mede niet
en is content geweest/dat hy dē Prophete Nathan zijn schult
bekende/ maer hy heeftse oock inden Psalmen/ die welcke hy
der gantscher Kercken te singen naghelaten heeft/bekent: op
dat/ghelijck hy een Autheur was van een publijck schandael
eñ argenis/hy oock also met zijn selfs exempel/ allen menschē
die warachtighe boetvaerdicheyt / waer recommanderende.
Maer dat selue en sal nemmermeer mogen geschiedē/ sonder
warachtighe eñ ernstlicke kennisse der sonden/ de welcke wy
wt die Wet Gods vercrijgen moeten/eñ daer by ghedencken/
wat een groote sonde dattet is / die Kercke Gods ergeren eñ
bedroenen: Want so oock die gene/die een cleyn kint erghert/
eener grouwelicker straffe weerdich is: wat sal dan den ge-
nen wedervarē/die welcke der gantscher Kercken/een quaet
exempel heeft ghegeuen? Die nv dit wel ter herten nemen en
beweghen / den seluigen en mach gheen strengicheyt te groot
zijn/ende sullen daerom gaern lijden/wat God die Heer van
henlieden is eysschende. Maer ghelijckmen hier schuldich is
te verhoeden alle gheueynstheyt eñ hypocrisi/also moeten wy
ons oock voor desperatie eñ vertwijfelinghe wachten/ op dat
het ons niet en gae/als Cain/Saul eñ Judas. Ende hier zijn
voor anderen in perijckel eñ groote geuaerlicheyt/die welcke
haer

Hoe de ghe-ne die ghe-sondicht heeft die dis-ciplijn be-hoort aen te nemen.

Watmen voor nutti-cheyt becoēt soo men die Christelicke discipliin goetwillich aen nemen-de is.

Boetuaer-dicheydt en can niet zijn sonder ken-nisse der sonden.

Kēnisse d' sonden coēt wt die Wet Gods.

Wat groo-ter straf den genē die ha-ren naesten ergerē/ ver-dienen.

Waer voor hē een boet-uaerdich sondaer wachten moet.

haer toevlucht nemē tot haren eygen satis-factie/ eñ genoechdoeninghe/als of door die selue hare sonden moesten wtghedillicht worden. Ende wat sullen sy doch hier anders vindē/ als het ghene/ daer deur sy te meer sullen moeten verschrickt worden: aenghesien oock die alderheylichste bidden moeten/ seggende: gaet Heere met uwen knecht niet int oordeel/ Item vergheeft ons Heer onse schult? Daerom moeten wy onsen toevlucht tot den throon der ghenaden nemen/ aen Gods beloften ghedencken/ende het verdienst Christi/ (die welcke alle menschen/tot hem roept/ende niemant tot hem comende/wtstoot) aensien/ende ons des seluen troosten.

Waer op oz boetueerdich sanDaer sien eñ wat hy doē moet.

Het derde Capittel.

Ghetranslateert vvt die voorrede der commentarien R. Gvvalteri, ouer den eersten brief Pauli, tot den Corintheren: gheschreuen aen sommige Bischoppen in Enghelant: Vvaerinne dese dry stucken geleert vvorden.

Ten eersten: Dat in der sichtbaerlicken kercken Godes, altoos hypocriten, eñ openbare sondaren zijn gevveest: ende die vromen haer nochtans, van die selue niet en hebben gescheurt: daerom ons ooc van der kercken, om sodaniger lieden vvillen te scheuren, niet en is toegelaten.

Ten tvveeden: Dat die Kerckendienaers eenen yegelicken, op die beproeuinge zijns seluen, sonder onderscheyt der persoonen, tot het Nachtmael, nae t'exempel Christi ende Pauli, behooren toe te laten: ende niemant daertoe comende, afvvijsen.

Ten derden: Datmen sulcx doende, die Christelicke Disciplijn niet en veracht: van vvelcke, veel verscheyden formen zijn; Onder vvelcken die beste is, die vvt Godes vvoort genomen: dē manieren eens yegelicken volcx ofte lants geaccommodeert: door die vvettelicke Ouerheyt geauthoriseert, ende gheexecuteert vvort: ende der vvelcken eynde is, niet die kercke te verstroeyen, maer by een te houden, ende te vergaderen.

NV come ick tot den genen/ de welcke/ of sy wel die Leere/ ende oock die gheheele oeconomie/ ofte regiment eeniger Kercken prijsen/ so maken sy doch haer selfs wijs/ dat sy in die selue niet en souden moghen behouden/ ofte salich worden connen/ daeromme/ dat sy sommigen in de selue zijnde/ vermercken/ die geen vroom leuen voeren: eñ dat in die

selue/goeden met quadē vermenget zijn. Maer die selue sou-
den altoos gedencken aen de parabolen / ende gelijckenissen/
metten welcken die Heere Christus / die conditie zijnre strij-
dender Kercken hier op Aerden is beschrijuende / als hy die
selue (gelijck wy bouen geseyt hebbē) den acker/dorschvloer/
nette/&c. vergheliјcket : Op den welcken ghelijckenissen/ so sy
voeghen worden die exempelen / soo wel des ouden / als des
nieuwen testaments/ so souden sy haest sien/ dat hem luyden
gheen rechte ofte billighe oorsake ghegeuen wort/ om haer te
scheuren . Want wanneer heeftet doch geyt om die Kercke
Gods een sodanighe gedaente gehadt/dat inder seluen geene
sondaers / eñ menschen van openbaren lasteren beruchtighet
zijnde/ souden gheweest zijn? Souden sy willen segghen/ dat
Abrahams huys van allen lasteren reyn geweest zy/ so soude

Abrahams huys is niet sonder grote feylen geweest.

die onderlinghe twist ofte kijuinghe der Herders van Abra-
ham/haer lijden bestraffen : Des gelijcken dat Abrahā selfs/
Saram zijn wijf te zijn versaect / Item die halstarckheyt van
Ismael : ick wil Loths eñ zijnre dochteren bloot schande ver-
swijgen: Of souden sy willen versaecken dat onder Isaac eñ

Isaac huis ist niet vry van sondarē geweest?

Jacob/geene kerck geweest en zy? Ick en soude nimmers niet
meynen/dat sy alsoo coen waren : eñ niet te min/heeft dese/te
weten : Isaac/ Esau den wederspannighen eñ verachter van
het verbont/eñ aller beloften Godes/tot eenen soon ghehadt.
Eñ ghene/te weten Jacob/heeft tot eenen soon gehadt Ruben

Jacobs huys is vol grotē sondaers gheweest.

den bloetschender/ Leui ende Simeon bloetgierigen / onthey-
lighers van de besnijdinghe / Judam den onnerschaemden
hoereerder: Jae thien sonen die bouē/eñ haers broeders bloet
schuldich waren. Ende wat willen sy segghen vanden Israe-

Die Kercke Gods inder woestynen is vol ghebreck gheweest.

liten inder woestijnen leuende? Souden sy willen Aaronem/
Eleasarum/Phineem/Josuam/ Caleb / eñ diergelijcken ver-
doemen / die welcke als paerlen inden stinckenden slijck der
murmurerenden/ ende met alrehande lasterē beuleckt zijnde

Weynich vromē ende ware Godsalighe zyn geweest onder dē grootē hoop der sondaren tē tydē der Prophetē.

scharen/glinsen ende schijnen. Willen wy comen tot den tijdē
der Propheten/die hooren wy roepen segghende aldus : Alle
hoofden zijn sieck/ende alle herten bedroeft/ vande voetsolen
tot aen de top des hoofts/en is niet gesonts / maer wonden/
buylen/etter/ende stremen/ Item/ Hoe ben ick so mager/hoe
ben ick so magher, Ende wederom: Siet ick/ eñ die kinderen
die my

die wy die Heer gegeuen heeft/ zijnt een wonderteecken ende
schouspel in Israel: so die Heere der heyrcrachten/ons gheen
zaet hadt laten ouerblijuen/so waren wy als Sodoma. Maer
wie soude willen twijffelen/dat die weynighe / ende seer dun
ghesaeyde/niet souden warachtighe/ende rechte leden der al-
gemeyne Kercken (die welcke wy inden articulen ons Chri-
stelicken geloofs bekennen/) geweest zijn? Eñ waerom sou-
den wy doch daer aen twijffelen/die wijl onder den Godtloo-
sen Achab / als die valsche Propheten ende onreyne Baals
papen/het regiment in Israel in hadden/ Godt die almachti-
ghe hem seuen duysent voor behouden heeft / de welcke hare
knien voor dē Baal niet gebuycht en hadden: die welcke noch-
tans Elias selfs niet en cant/ maer Godt ghetuycht van haer
gheloof ende vromicheyt: Dat selue can oock van allen Kerc-
ken tallen tijden gheweest zijnde/ geseyt worden: oock vandē
genen/ die vande Apostelen vergadert ende inghestelt / ofte
aengherecht zijn worden / van den welcken wy nochtans niet
en lesen/ dat hem yemant vanden Godtsalighen ghescheyden
hebbe/ ten eynde/dat hy van ander lieder sonden/niet besmet
en mochte worden. Daerom zijn de lieden veel te curieus eñ
coen/ den welcken niet ghenoech en is / dat sy die lasteraers
verdoemen/ten waer sake/dat sy ooc die Kercken/ indē welc-
ken sodanige lieden leuen / voor onreyn ende gemeyn hieldē/
ende also te ghelijck oock verdoemden/ die welcke die eewige
sone Godts/voor de zijnen bekent. Maer so wy dit seggen/so
bekennen wel sommige/dat sodanige al te seer rigureus ende
hart zijn/ maer den seluē schijnt dat ondragelick/ eñ een sonde
te zijn/die gheener verghiffenis waerdich is/te weten: dat die
ghene/die tot noch toe/ met sonden eñ openbaren lasteren be-
smet geweest zijn/niet alleen noch plaetse inder Kercken heb-
ben/maer oock tot die openbare ghemeynschaps des Doops
eñ Nachtmaels toegelaten worden: dit schijnt haer liedē niet
alleen onrecht eñ onbillick / maer oock een Kerckroof te zijn/
voor welcx te gelijck alle de ghene souden besmet worden/ die
welcke met sodanigen/in eene gemeenschap ofte vergaderin-
ge te samen comen/eñ tot eenen Nachtmael gaende/haer des
seluen lichaems ledē te zijn bekennen. Eñ op dat sy niet schij-
nen mochten sulcx sonder reden ons voor te werpen/so houdē

In die ge-
heelder wee-
ster Kerck-
ten tijde He-
lie heeft hē
die Heer
noch seuen
duysent vro-
me behou-
den.

Die kercke
ter tijdē der
Apostelē is
bedoruē ge-
weest/maer
die vromen
en hebben
haer daerō
niet vā haer
gescheurt.

sy ons die woorden Pauli voor: So yemandt is die hem een

1.Corint. 5. sy ons die woorden Pauli voor: So yemandt is die hem een
broeder laet noemen/ende is een hoereerder/ofte gierichaert/
ofte afgodendienaer/ofte lasteraer/ofte dronckaert/ ofte roo-
ner / met sodanige sult ghy niet eten: wt welcken sy aldus be-
sluytē. So het eenen Christen niet en betaemt/met den genen/
die openbare sondaers zijn/ te eten/ aen een ghemeyne tafel:
so mogen sy noch veel min/ tot der tafel des Heeren toegela-
ten werdē/ten eynde/dat die gene die inder waerheyt vroom/
eñ Godtsalich/ofte gheloonich zijn/ met hem communiceren
ofte broot breecken. Maer dese souden ghedencken / dat het

Die woorden Pauli van niet te eten met dē sōdaers hoe sy te verstae zijn.

veel eens anders is/ hem onthouden van die onnoodige ghe-
selschap ende vrientschap onvromer lieden / eñ eens anders/
die selue als sy boete bekennen/ eñ met der kerckē/ des Heerē
doot begheeren te vercondighen/daer van af te houden / ofte
om der seluen wille/ vander gemeenschap der kerckē afwijc-
ken: Want onder desen beydē onderschept Paulus niet duy-
ster/ die welcke verbiedende gemeyne spijse met openbaren
sondaers eñ lasteraers te eten/nergens gebiet/dat wijse van-
der tafel des Heerē verstooten sullen: maer soo veel het ghe-

In het ghebruyck des nachtmaels wert die beproeuinge zijns selfs alleyn ghebordert.

bruyck der seluen aengaet/ ghebiet hy / dat hem een yeghelick
selfs sal beproeuen/eñ niet/ dat wy ons ouer andere menschē
conscientien/tot rechters sullē stellen: Want die Apostel ver-
maent wel aernstlic/dat niemant onwaerdich daer toe gaen-
de/hem selfs het oordeel eet ende drincke/maer hy en wil niet/
dat wy in desen gantschen handelen/soo veel onse eygen salic-
heydt belangt/van anderen menschen / het zy ypocrijten ofte
openbaren sondaren/sorchuuldich zijn sullen/ als of wy door

In het Nachtmael werden die geloouighe niet besmet vande ghe-selschaps der sondarē eñ hypocri-ten die mede dat selue wterlick ge-nieten.

hare onreynicheyt/ons souden besmetten mogen. Wy beken-
nen wel dattet een werck der liefdē is/dat een yegelijc/vrien-
delijck eñ aernstelick/de gene vermaent/die welcke hy merct/
dat sy in eene sodanige sake moetwillich / ofte achteloos zijn/
eñ vanden welcken te besorghen is / dat sy haer vreuentlijck/
met verderf der eewiger salicheyt/mede indringen: Maer de-
wijle het ons onbekent is/hoe een yegelick als dan zy / als hy
tot die gheestelicke maeltijt gaet/ sullen wy niemant gebiedē/
maer een yeghelijcken zijns selfs oordeel laten zijn beuolen.
Ende/dewijle hier niet vande gemeynschap des leuens ende
seden/maer der heylighen dingen ghehandelt wort / so ist een
onnutte

onnutte eñ niet waerdige sorchvuldicheyt / die ettelicke menschen quelt / dat sy der onvromen luyden sonden / niet deelachtich worden / ofte niet den seluen / tot een lichaē gedijen. Want so de ghene / die tot noch toe een quaet leuen ghelevt hebben / nu warachtelick / eñ wt sherten grondt bekeert zijn / soo zijn sy oock waerdich / dat sy met den Godtsalighen / ghebruycken de gemeynschap des lichaems eñ des bloets Christi / eñ zijn warachtige leden vander Kercken Christi: Maer ist sake / dat sy Godtloose ypocriten zijn / so connen sy wel die Kercke bedriegen / eñ der seluen Sacramentē misbruycken / maer sy en behooren gheensins tot der seluen Kercken gemeynschap / ende daerom hebben oock die Godtsalighen met hare Godtloosicheyt niet te doen / maer hem selfs / eñ niet eenen anderen / eten sy het oordeel. Eñ wy en sullen niet meynen / dat die Apostel sonder reden dat also ingestelt hebbe / want hy wiste wel wat Christus gedaen hadde / die welcke zijne discipulen (noch met veel sonden / te weten: met hoouaerdicheydt / eergierichevt / eñ afgunsticheyt / besmet / eñ met vermetelheyt opgeblasē zijnde) niet alleene tot het eten van het Paeschlammeken / maer oock tot zijnder geestelijcke tafelē heeft toegelaten: Dewelcke ooc Petrum / die hem haest daer na versaken soude / niet en heeft wtgesloten: ick wil Judam verswijgen / den welcken hy eenē dief eñ schandelicken verrader te zijn / seer wel wiste.

Christus heeft zijn discipulen met veel sonden beladē zijnde / tot zijn Nachtmael toegelaten.

So en wilde dan Paulus niet strenger geacht zijn / als zijn Heer eñ meester Christus / op dat hy misschien niet wech en dreue ofte verstiete / die welc Christus selfs mildelick tot zijn Auontmael is noodende: Eñ dat hy den seluē die wtwendige teecken / niet versaeckte / die welcke Christus selfs met zijn eyghen lijf eñ bloet / tot het eewige leuē te spijsen gewaerdiget heeft.

Waerom Paulus niet regureuser en heeft zijn willen als zijn meester Christus.

Maer ick weet dat etlicken segghen / Judam daerom niet te zijn wtghesloten / de wijl zijn sonden noch verborgen was / eñ hi noch geen publijck ofte openbaer argernis hadde gegeuen. Maer hoe seggen sy / dat sulcx verborgen soude geweest zijn / so doch die eewige soon Godts / die warachtige ondersoecker der hertē sulcx met ernstelickē woordē hadde geopēbaert? Maer die discipulē (seggē si) en wistē niet / vādē welckē hi was sprekēde. Maer wat is daerō gedaē / voorwaer des te grooter was het perikel / so verre si luydē anders met zijnē sondē soudē hebben

Die sonde Jude was Christo niet verborgen.

 connen

connen besmet worden / dewijl sy hoorden / dat die verrader mede aen de tafel was/ eñ nochtans des seluẽ gemeynschaps/ so veel het wtwendige gebruyck aenginck/ niet en condẽ verhoeden. Ende ofte sy wel niet en wisten wie hy was / soo en condt hen doch niet verborghen zijn/ wat een schrickelicke argernis daer wt soude comen/ so Christus van zijn eygen huysghenote discipel/ worde verraden. Doch desen onsaligen Judam ouer geslagen/ wat sullen wy van den anderen discipulẽ seggen: Was haer eergiericheyt/ (de welcke na so velen/ ende aernstelicken vermaningen / in een openbare twistinghe wtbrack) verborgen? En wat can doch voor redẽ voortgebracht worden/ die ons soude bewegen/ om die ghene vant gebruyck des Nachtmaels af te houden/ de welcke wel eerst gronwelic gesondicht hebbẽ/ maer nu met warachtige belijdenisse haerder sonden/ haers Heeren eñ salichmakers Jesu Christi weldaden eñ geloouen/ bekennen: ouermits doch die Heere selfs/ die gene heeft toegelaten/ de welcke middẽ inde heylige actie/ dat is / ouer die tafel daer sy het nachtmael hielden/ sondichdẽ/ eñ die daerom een scharpe eñ heftige straffinge verdient hadden. Maer latet nu also zijn/ datter een verborgen oorsaec geweest is/ die welcke Christus geuolcht heeft/ eñ die hem daerom betaemt heeft/ welcx ons alsoo niet en soude betamen: soo en soude doch niemant als ick achte versaken connen/ dat wy niet en souden mogen doen het gene/ dat Paulus inder Kercken tot Corintho ghedaen heeft / als hy haerlieden op die eerste instellinge des H. Nachtmaels gewesen / ende wat in des seluen gebruyck/ so wel vande geheele kercke/ als van een yeghelick insonderheyt geschieden soude/ geleert heeft. Wy weten dat die staet der seluer kercken seer bedoruen geweest is/ eñ dat niet alleen weynich/ maer ooc seer veel/ iae het geheele lichaem/ dat is/ die gantsche gemeente/ vol groote dwalingen en sonden hebben ghesteken. Want het is ymmers seker/ dat eenighe clappaerts ofte kunstelicke sprekers van menschelicker wijsheydt / die reyne leer / met haer eyghen ghedichten ofte goetduncken verualst / ende die kercke hadden ghescheurt: afgunsticheydt/ twist/ en tweedracht (wt den welckẽ kiuagie / ende dierghelicken sonden en stonden) waren by hem luyden ghemeyn, Daer waren sommighe die welcke om

So die sonde Jude die Apostelen hadde int Nachtmael mogen besmettẽ/ was het periculoser datse Judam eenen sodanigen sondaer niet en bekenden/ dan sy hem bekent haddẽ.

Die sondẽ der Apostelen/ warẽ te dier tijt/ als sy het nachtmael hieldẽ niet vborgẽ.

Die wijl Christus de genedie ouer d tafel des nachtmaels sondichden niet en heeft van het Nachtmael afgehoudẽ/ so betaemt ons veel min af te houden de gene/ die tot d tafelẽ des Heerẽ comẽ.

In bedieninghe des nachtmaels mogen wy doen dat Paulus gedaen heeft.

Die staet der kercken tot Corinto seer bedoruen ten tijden Pauli.

Veel verscheyden sonden hebbẽ geregeert inder kerckẽ tot Corinto.

dinghen van cleynder waerden twisteden voor den heydenschen vyerscharen: welck een seker argument eñ teecken was van couder liefde, ende onuersaedelicker giericheydt. Hoererie hadde by haer lieden die heerschappie. Eñ wie soude meynen / dat vrouwen vercrachtighen / eñ ouerspel niet en worde bedrieuen / daer die stiefsoon onbestraft / gemeynschap hadde met zijnder stiefmoeder / van welcken laster wy doch weten / dat oock sommighe ongeloouige Heydenen / eenen grouwel gehadt hebben? Ende op dat het ymmers aen sonden niet en mochte gebreken / so waren veel die Paulum bespotteden / zijne sendtbrieuen bitterlicken versmadẽ / met den Gododienst / ofte (eygentlicker te spreken) afgoderie der Heydenen / ghemeynschap hadden / ende mede gasten vander duyuelen tafelen waren / eñ nochtans met den waren geloouigen / totter tafel des Heeren quamen / der welcken rechten ghebruyck sy openbaerlick alsó bedoruen haddẽ / dat het Nachtmael (welck by den gheloouigen altoos in grooter waerden behoort ghehouden te worden) van een ghemeyne ouerdadighe maeltijt / gheen different ofte onderschept en hadde. Ick wil swijghen / die heydensche manier van cleydinghe / de welcke / soo wel die mannen als vrouwen / inde heylighe bycoemste gebruyckten: onnutte vermetelheyt ende hoochmoedicheyt vanden gauen des heylighen geestes: onnutte disputatien vande opstandinghen der dooden / met der gelijcken veel andere dingen / die in sodanighe corruptie ofte bederuinghe der heyliger oeffeninghen moesten geschieden: Niet te min / so heeft Paulus nochtans onder den seluen / eene kercke Gods te zijn bekent / ende niemant / dat hy hem vande selue scheuren / ofte afwijckẽ soude / geraden. Ende als hy het wettelick gebruyck vant heylige Nachtmael / wederom by hen luyden wilde vernieuwen / soo en heeft hy gheen curieuse ondersoeckinghe / (daer mede die Predicanten / ofte Ouderlingen ander menschen conscientie ondertastẽ / ende weet niet met wat satis-factie ofte genoechdoeninge / de gene die ghesondicht hebben beswaren souden) ingestelt ofte beuolen: maer het is hem genoech gheweest / so een yeghelick hem selfs examineerde / eñ beproefde / op dat hy niet onwaerdich comende tot dese heylige maeltijt / hem selfs aent lichaem ende het bloedt Christi / schuldich maken mochte.

Paulus bekent die bedoruẽ kerck tot Corinto een kerck Gods te zijn ende en heeft niemant geraden om hẽ vande selue te scheuren.

Paulus heeft alleen die beproeuinge zijns selfs geuordert.

Hier by sommen mogen voeghen het exempel der Kercken in
Galatia/die welcke Paulus van groote dwaesheyt eñ onsin-
nicheyt beschuldicht/ daerom / dat sy haer hadden laten bren-
gen in een ander Euangelium: ende met het ghene dat sy die
ghererchticheyt des Wets/met den geloove aen Christum ver-
menghende / hem selfs Christum onnut ghemaeckt hadden.
Ende wie soude doch willen ghelooven / dat soodanighe luy-
den / die den waeren gheloove aen Christum (door den welc-
ken die menschen alleen in een Godtsalich leven ghehouden
worden) by nae gantschlick te niet ghedaen hadden / van ver-
scheyden souden vry souden gheweest zijn? Voorwaer soda-
nighe wonderlicke berispers/ die welcke ons huydensdaechs
veel te doen maecken/souden ghesept hebben/datmen sooda-
nige als dese Galateren/ ende Corinteren waren/ verre van-
de Godsalighe ghemeynschap sout wech ghedreven hebben.
Maer Paulus/die wel wiste dat hy niet tot verstroeyẽ/maer
veel meer tot versamelen / van Christo gesonden was/noemt
sy noch met alder eerwaerdicheydt te zijn die Kercke Christi:
Eñ die gene die onder henluyden een goet gevoelẽ van Chri-
sto eñ zijnen woorde hadden / haer oock in leven wel eñ Chri-
stelick droegen/die en bestraft hy niet daerom/dat sy inder an-
deren vergaderingen quamen/ofte met hen luyden het Avõt-
mael hielden. Waerom wort het ons dan qualick afgenomẽ/
so wy deses Apostels saechtsinnicheyt navolghen / op dat die
Kercken inde eenicheyt des geloofs te meer verbonden wor-
den / ende niet eenige van wegen sommiger worssicheyt ge-
erghert zijnde/vander Kercken afwijcke/ofte hem lijden door
innerlicken haet verderven / ende die kercke alsoo teghen het
gebodt Christi scheurẽ. Maer dit nu also gevoelende/en wil-
len wy daeromme die disciplijn niet verachten noch verwer-
pen: aenghesien sonder dat selvighe soudt/ die gemeene wel-
vaert der kercken niet bestaen / noch onder der selven leden/
vrede onderhouden mach worden. Doch wy en connen die
niet loven / die gheen ander form van Disciplijn aenrechten/
als een soodanighe/ die welcke met een onnoodighe vexerin-
ghe der conscientien/die ghene/ die boete doen sullen/quellet:
eñ eertijts oorsaeck vanden satisfactie ofte genoechdoeninge
geweest: die Wettelicke authoriteyt des Magistraets besmet
ende

Die Kerck in Galatia ten tyden Pauli seer bedorven.

Paulus noemt die kercke in Galatiẽ een kercke Christi/en straft die vrome niet / dat sy met den onvromen in die vergaderinghe ende tot het ghebruyck des nachtmaels quamen.

Waerom wy het exẽpel Pauli te achtervolgẽ schuldich zyn/in bedieninghe des heylighen nachtmaels.

Met d'leer om niemãt vant Nachtmael af te houdẽ wert die disciplyn niet veracht ofte verworpen.

Die misbruyck der disciplijn werdt bestraft.

ende te niet ghedaen: eñ der Bisschoppen macht alsoo hooch verheuen heeft / dat sy oock den allermachtichsten Coningen ondragelijck geworden is. Daer zijn veel eñ verscheyden manieren om die disciplijn te onderhouden: maer onder desen allen/ist die alder sekerste/die wt Gods heylighe woorde genomen/der natuer/complexien/ende manieren eens yegheliicks lants ofte volcx / gheaccommodeert/ door die authoriteyt des Magistraets beuelsticht / ende gheexecuteert wordt: ende der welcker eynde is/dat de gene/die welcke/ofte door verscheydenheyt der opinien / ofte roeculosicheyt des leuens/ ofte oock wel al te seer groote rigureusheydt souden verbijsteren/ inde gesellschap der Kercken onderhoudē mochten worden. Daeromme en ist niet also seer die strengicheyt/als een aernstelicke saechtsinnicheyt van noode/ dat niemant lichtueerdelick van het lichaem der Kercken afgesnedē worde/ ofte wy selfs door eenen ontijdigen yver / vander Kercken ons scheuren om der genen wil/ de welcke/ of sy altoos ongeneselick zijn soudē/ wy niet en weten: ofte/ of sy also waren/ nochtans met minder perijckel gedragen/ als afgesneden mogen worden gelijck Christus ons inde parabel vant oncruyt is vermanende. Dat dese manier van doen ooc eertijts den heyligen vaderen geuallen hebbe/ dat can so wel wt het getuygenis van veel anderen/ als oock des heylighen Cypriani ghemerct worden / des welcken woorden wy vinden int derde boec zijnder Sendtbrieuen indē derden brief. So inder Kerckē (seyt hy) oncruyt schijnt te wesen/ so en sal nochtās onse geloof/ eñ liefde/ daer door niet verhindert worden/ dat wy daerom vander Kerckē souden wijcken: Jae wy sullē veel meer wercken/ dat wy goet coren saeyē mogen/ op dat/ als die vrucht in des Heeren schueren geuoert wort / wy voor onse werck eñ arbeit/ loon mogen ontfangen. Die Apostel seyt in zijn Sendtbrief aldus: In een groot huys zijn niet alleen gouden eñ silueren/ maer ooc houten eñ aerden vaten/ eñ der seluiger sommige tot eeren/ eñ sommige tot oneerē/ laet ons vliet aenwendē/ eñ so veel mogelijc/ daer na arbeydē/ dat wi eē goudē ofte siluerē vat wordē: maer die aerdē vaten breken/ dat coemt dē Heere alleē toe/ dē welckē ooc die ijseren staf gegeuē is. Die knecht en can niet grooter zijn dan die Heere: eñ niemāt en sal hē toeeygenē/ dat de vader alleē dē

soon

Veel ende verscheydē formen om die disciplijn te gebruycken.

Welcke die beste form der disciplijn vā allen zijn.

Niemant lichtueerdich te bannē/ ofte ooc hen self te scheuren.

Minū perijckel is die sondaers te dragen dan af te snijdē.

Het geuoelen Cypriani vande disciplijn.

Om der quadē wille en sal niemant vāder Kercken afwijcken.

Wt Gods Kercke yemandt wtstooten ofte bannē / coēt Christo alleen toe.

soon heeft ghegeuen: dat hy dencke ghenoech machtich eñ bequaem te zijn/ om den dorschvloer te reynigen/ eñ te suyuerẽ/ eñ het coren vant caf/door menschelick oordeel af te scheyden: dat is een houaerdige opstinaetheyt/eñ eẽ Godtloose vermetelheyt/ van een boos eñ verkeert oordeel/ eñ wt raserije aengenomen. Ende de wijle sommige altoos meer de heerschappie/dan het billich is/ aennemen/ so veruallen sy selfs vander Kercken: ende de wijl sy haer selfs ouer die mate verheffen/ so verliesen sy het licht der waerheit/zijnde verblint door haer eygen opgeblasenheyt. Dit zijn die woordẽ Cypriani: dewelcke soo sy desen onsen tijden gheaccommodeert worden/ soude lichtelick blijcken/ wie de ghene zijn/die welcke dese heylighe Vader/met dit zijn segghen is bestraffende. Nu dese dinghen hebbe ick met v seer waerde Vaders in Christo/ communiceren willen: eensdeels daeromme/dat ic geacht hebbe/dit mijn van deser saecken ghevoelen / v luyden niet onaengenaem te wesen: aengesien/ghy luyden eertijts met sodanigen menschẽ te doen gehadt hebbẽ/de welcke/als sy met een al te seer grooten yuer ende rigureusicheydt die Kercke in Enghelandt/ tot eene sodanighe form/ als sy die selue by haer selfs/ in haer eygen gemoet afgeschildert hadden / wilden brenghen/ den vrede van voor een tijt langh hebben verstoort: den welcken nv weeromme van v vercreghen zijnde/ wy v lieden van herten gunnen/ &c.

Wat door luyden/den vreden der Kercken in Engelandt door eenigẽ Jaren verstoort hebbẽ

Het vierde Capittel.

Van vvoorde tot vvoort ouergeset vvt den Homolion R. Gvvalteri, ouer die vvoorden: Als die tijdt gecomen vvas, sat hy ter tafelen met den tvvaelven, Luc. 22. Homolie 39. fo. 508. Vvaerinne dese tvvee stucken ghehandelt vvorden.

Ten eersten: Vvat voor communicanten, ofte tafelgenootẽ, die Heere Christus in zijn eerste Avontmael hebbe gehadt: eñ ouermits Christus niemandt van denseluen, daervan heeft vvtgesloten dat het dan den Predicanten veel min betaemt, yemant van den ghenen, die het begeert te gebruycken vvt te sluyten: aengemerckt die Sacramenten, niet om die kercke te scheuren, maer veel meer te vergaderen, ende met malcanderen in der liefden te verbindẽ, inghestelt zijn.

Ten tvveeden: Oft vvel tot het gebruyc van den Sacramenten, ooc mede hypocriten ende ſondaers komen, dat ſy nochtans door dieſelue, niet gheprofaneert ofte te niete gedaen: noch die Godtſaligen, van haer, te vveten, den ongerechten eñ hypocriten, niet beulect, ofte veronreynicht vvorden: Daerom een yegelic, hebbende een goede conſcientie, van zijn eygen geloone, zijnen naeſten Godes oordeel ſal beuolen zijn laten: behoudelic doch dat hy hem broederlic beſtraffe eñ vermane: gelijc ſulcx Dauid: die Propheten ende Apoſtelen, Ia Chriſtus ſelfs gedaen hebbẽ: maer nochtans hen ſelfs, om der ſondaren vvillen, niet geſcheurt, ofte van den H. Godtsdienſtẽ hen onthouden: noch die vromen ſulcx te doen, geleert ofte vermaent hebben.

AL hier beſchrijft ons eerſtelick Lucas die manier vant heylige Nachtmael/ inde welcke manier van doen/ eenighe dinghen begrepen worden/ die niet weynich tot onderwijſinghe van onſen gheloone ende leuen dienen. Tẽ eerſten/ wert aengeweſen wat voor gaſtẽ Chriſtus in dit Auontmael gehadt hebbe. Eñ als die ure gecomen was (ſeyt Lucas) ſadt hy aen die tafel/ eñ die twaelf Apoſtelẽ met hem. Welcke/ eñ hoedanige luydẽ die twaelf Apoſtelẽ wel eertijts geweeſt zijn/ dat leeren ons ouer al die Euangeliſten/ daer is voorwaer in haerluyden geweeſt groote onwetenheyt der hemelſcher dingen/ eñ der verborgenheyt des rijcx Chriſti/ welck ſy meenden dattet aerts/ heerlick van macht eñ rijckdomme zijn ſoude: eñ dat ſy luyden/ in dat ſelue rijck machtich eñ heerlick werden ſouden. Deſe dwalinge maecte onder henluyden Ieloerſheyt alſoo/ dat deene ouer den anderen verheuen te zijn begeerde: hier wt zijn twiſtinge ofte kiuagie vãde hoocheyt/ onder haerluydẽ gereſen/ die welcke niet lange daer nae/ ouer der taeffel daer ſy het Nachtmael hielden/ zijnt (als wy haeſt hooren ſullen) vernieut worden: eñ deſe ſonden zijn haerluyden gemeyn geweeſt. Maer Petrus is ouer dit al/ noch daer toe vermetel geweeſt/ door die welcke vermetelheyt / hy zijn mede Diſcipulen genoech was ſtouteliјck verſmadende / iae hem ooc Chriſto Ieſu ſeluer (die hem trouwelick vermaende) hartneckelic tegenſtellende. Hier toe is ooc Iudas gecomen/ den welcken die duyuel nv gantſchelick had ingenomen/ ofte beſeten/ eñ die welcke geconſpireert hebbende met die ouerſte

In den Apoſtelen zijn groote feylẽ geweeſt/ als ſy het nachtmael ontfinghen.

Petrus het Nachtmael ontfangẽde was vol gebrecken.

Iudas gantſch godloos eñ van den duyuel beſetẽ/ is mede ten tafel genoot vãt Nachtmael Chriſti.

vande Priesteren/ alle gheleghenheyt sochte/ om Christum te verraden: den welcke oock Christus seer wel wiste/ dat hy/ in eene onheylsame boosheyt eñ bederf/ soude geraken. Nu dese lieden/ zijn in desen alderheylichsten / ende der verborgenheyt vol zijnde/ nachtmael des soons Godts gasten/ gheweest. Welcken nv van desen allen heeft Christus buyten ghesloten/

Christus en heeft niemant vanden Apostelē: hoe groote sondaers dat sy waren vant Nachtmael wtgesloten.

Ende welcken heeft hi verworpen? Welcken heeft hy het ghebruyck des Paeslams te eten / ofte het teyckē zijns vleesch eñ zijns bloets te genieten/ afgheslaghen? Voorwaer die Euangelisten en seggen nerghens hier van: daer wt wy besluyten/ dat die luyden alte seer vreuelmoedich zijn / die welcke veel lijden van het Nachtmael des Heerē afhoudē/ welcker booshejt niet also wel bekent en is / eñ vander welcker bekeeringe/ niemant noch en heeft te wanhopen.

Misbruyc der Disciplijn wert bestraft.

Die disciplijn is van nodē: maer onder het decksel van die selue/ en de behoort het Nachtmael niet misbruyckt te worden.

Tot wat eynde het Nachtmael van Christo ingestelt zy.

Dese luydē wenden voor de kerckelicke disciplijn/ sonder de welcke die kerckē niet bestaen en mogen/ en wy seggen oock dat die selue van noode zy: maer wy en connen niet sien / met wat reden het Nachtmael des Heeren / tot een verkeert eynde soude ghebruyckt worden/ also/ dat het een instrument werde der witsluytinghe vande kerck/ het welck doch Christus heeft ingestelt/ dat het dienen soude om die kercke te vergaderen/ ende te behouden: iae dattet een bant zijn soude / vande eenicheyt der kercken. Maer sy seggen/ dat die Sacramenten geprophaneert / ende te niet gedaen worden/ somen die onwaerdigen soude willen toelaten: ende dat haer gemeynschap/ anderen oock schadelic zy/ die welcke door die selue/ in een lichaem met hen luydē vereeniget worden. Maer ick segge wederom daer teghen / dat gheen van beyden geschiet. Want die gene die het eerste van dit willen staende houden/ te weten/ dat de sacramenten gheprophaneert ende te niet gedaen worden/ somense onwaerdelick ghebruyckte: die selue souden oock daer met seggen willē/ dat Christus zijn Nachtmael geprophaneert eñ te niet gedaen hadde/ als hy Judas tot dat selue heeft toeghelaten / Doch sy sullen seggen: dat des seluen sonde niet openbaer zy geweest. Maer hoe connen sy dat seggen/ so het doch Christus seer wel wiste/ eñ dat selue zijnen discipulen ouer tafel noch sittende/ gaf te kennen. Of sullen wy segghen / dat de ghene alleen deser tafel onwaerdich zijn / de welcke haer sonden niet weten bedeck-

Christus Judam tot zijn Nachtmael toelatēde/ en prophaneert dat selue niet.

So die hyppocritē listichlic hare sonde bedeckēde/ tot het Nachtmael

bedecktelijck te doen ofte houden / ende daer toe vry souden
comen mogen/die hypocriten/die alles te discimuleren / ende
te veynsen/meesterlick geleert hebben ? So Christus Judam
mochte toelaten/den welckẽ hy wel wiste/dat hy van so groo-
ten argernis/die selue ure/ofte tijt/een autoor werden soude:
ende die welcke niet lang daer nae den ghelooouen verworpẽ/
ende met voeten ghetreden hebbende/so wel met lichaem/als
der sielen/ vergaen ende bederuen soude : wat soude dan mo-
ghen beletten/dat die kercken dienaers/ de gene niet en soudẽ
toelatẽ/der welcker sonde wel openbaer is/maer sy selfs met
dat selue haer doen/ te weten / dat sy ten Nachtmael comen/
voortaen boete te doen : wederom totter kercken te keeren:
Christum oock met woorden ende wercken te bekennen/belo-
uen ? Maer dat nv sommige segghen/dat die andere alle / die
met sodanigen tot der tafel des Heeren comen/haerer sonden
deelachtich soudẽ wordẽ/dat is (op dat ick niet meer en segge)
veel te vrevelmoedich gesproken ? Want hier (ghelijck wy tot
anderen tijden veel reysen gheleert hebben) en houtmen niet
die gemeenschap der sonden/maer der sacramenten:die welc-
ke Godt ghewilt heeft / dat sy seghelen van zijn ghenade zijn
souden/ende met den welcken te ghelijck de eenicheyt des sel-
uen ghelooouens beteyckent / ende als met een sichtbaerlicken
bande verbonden worden . Maer dewijl die hypocritẽ ende
onboetuaerdigen geenen ghelooue en hebben/ soo moghen sy
wel der wterlicker teecken mede deelachtich worden / maer
met den Godtsalighen en connen sy niet een lichaem worden:
ghelijck oock dese met hem luyden/ te weten/ den Godtloosen
niet en worden vereenicht/als alleyn soo veel dit teycken aen-
gaet:die welcke desen/te weten/ den Godtsaligen/segelen der
salicheyt/maer genen/te weten/den Godtloosen/der wel ver-
dien ter verdoemenis/warachtige getuygenissen zijn : Daer-
om en behoeuẽ wy ons geẽ perikel selfs te dichten / daer doch
inder waerheyt geen en is. Het is wel waer/ datmẽ wel naer-
stelick der Sacramentẽ misbruyc/eñ onteeringe sal verhoedẽ:
maer mẽ moet oor toesiẽ/dat wy niet/ als wy dese onbedach-
telickẽ vliedẽ/der swackẽ conscientiẽ verwondẽ/eñ eẽ materie
vã twist en scheuringe maeckẽ/van het gene/doort welcke die
eenicheydt soude onderhouden worden / Eñ dewijl Christus

Mogen gelatẽ worden sonder besmettinghe der vromẽ/ so machmẽ oock die gene/die alsoo haer sonden niet bedeckẽ connen/ toelaten.

Comende tot het Nachtmael beloostmen met de selue daer (so veel menschen daer vã behoorẽ te oordeelen) boete te doẽ/ eñ hem vã hertẽ te bekerẽ.

Die geloouigẽ comẽde met den hypocriten eñ sondaers ten Nachtmael/werdẽ harer sondẽ niet deelachtich.

Wat die Sacramenten/ eñ tot wat eynde sy ingeset zijn.

Die hypocriten ende sondaers geenẽ geloue hebbẽde/ werden wel der wterlicker teycken mede deelachtich/ maer met dẽ godtsaligen mogẽ sy niet een lichaem worden.

Gheen perikel ofte conscientie te makẽ daer geẽ en is.

 beuel

beuel is / dat wy niet lichtueerdelick oordeelen sullen: soo en sal hem niemant die Autoriteyt sonder wtghedruckten beuele Godts aennemen / dat hy in ander menschen conscientie gae / om die selue na zijn goetduncken / vande ghemeynschap der Kercken wt te sluyten / of toe te laten. Een yeghelick sal hem laten genoegen daer aen / als hy siet / dat de Sacramentē naer de instellinge Christi recht bedient worden / eñ so hy een goede conscientie heeft van zijn eygen geloone so late hy andere, die haren ghelooue bekennen / Godts oordeel beuolen zijn. Doch vā ampts wegē der Christelicker liefde vermane hy die gene / die niet also Christelick alst betaemt en leuen. Dit hebben eertijts gedaen der alderheylichsten Dienaren Godts: Dauid beclaecht hem inden Psalm vande gemeenschap des Tabernakels / eñ der heylighen Godts-diensten wtghesloten te zijn / als der seluer tijt doch / des Coninckx Sauls toeghedanen ende aenhangers (welcker Godtloosicheyt eñ ontrou hy bestraft) die selue waren gebruyckende. Die Propheten straffen oock seer aernstelick / die mis bruyck der heyligen dingen / eñ quade zeden eñ manieren tot haren tijdē gebruyckelic zijnde. Maer sy en hebben daerom noyt yemant / vande gemeynschap des Tempels wtgesloten / veel min hebben sy haer seifs daerom vanden heyligen gebruycken onthouden / om niet deelachtich te worden ander luyden ongerechticheyt eñ sonde. Ende wat sullen wy van Christo seggen / de welcke / gelijck hy tot zijn tafel toelaet de gene die met so veel eñ so groote sonden beladen waren / also wilde hy oock met die doope met welcker het gemeyn volck sonder eenich onderschept (onder welcken hy wel wiste dat eenige Godtloosen / hypocrijten eñ onboetuaerdigē waren) gedoopt werdē / hy seluer mede gedoopt worden. Die Apostelen lieten haer oock ghenoeghen daer aen / als yemant zijn geloone aen Christum bekende: eñ wy en lesen nerghens dat sy yemant souden opgeleyt eñ beuolen hebben ander menschen conscientie te ondersoecken. Want Paulus als hy te doen hadde met de Kercke van Corintho / inder welcken sommige warē die eē seer argerlic leuē leyden / eñ het Nachtmael des Heeren schandelick eñ Godtlooselick misbruyckten / heeft hy nochtans gantsch niet van dese dinghen vermaent / maer het is hem ghenoech gheweest / dat hy gheboodt hoe een

yegelick

Niemant mach na zijn goetduncke yemant vant Nachtmael wt sluyten ofte toelatē.

Waer aen hem een Christen sal latē genoeghen.

Dauid beclaecht hem vanden wterlicken godesdiēst / den welckē oock die Godtloose gebruycten / wtgesloten te zijn.

Die Propheten bestraffende die misbruycke der Godes diēsten / hebbē haer seluen vant rechte ghebruyck niet afghehoudē noch anderē dat sy haer daer om afhouden souden vermaent.

Met die Doop daer mede die hypocriten eñ sondaers gedoopt worden / wilde Christus mede ghedoopt zijn.

Waer aen die Apostelen haer genoegē lietē.

yegelick hem ſelfs ſoude proeuen/ om niet onwaerdelijc van‑ der tafel des Heeren te eten ofte drincken. Laet ons daer aen dan oock ghenoeghen/ op dat wy niet / als wy al te ſeer ſorch‑ noudich eñ curieus zijn willen / tot twiſt eñ ſcheuringhe inder Kercken oorſake geuen mogen. Doch en willen wy hier mede niet voorſtaen/ noch verdedigen die onreyne honden / eñ ver‑ kens/de welcke/ſo ſy met verachtinge van goeden/ eñ Godt‑ ſalighen vermaningen / tot deſe heylige verborgentheyt haer ſelfs indringen/ſonder twijfel God den Heere/eenen wraker vinden ſullen/die welcke niet wert lijden/dat die ſegelen zijn‑ der goedicheyt/ende der kercken eenicheydt/ van hem luyden beſmet ende met voeten ghetreden ſullen worden.

Paulus eyſcht alleē die beproe‑ uinge zijns ſeluen.

Leerende van die Christelicke vryheydt en patroci‑ neertmen den Godt‑ looſen niet.

Die miſ‑ bruyckers der Sacra‑ mentē wert Gode ſtraf‑ fen.

Het vijfde Capittel.

Trouvvelijc ouergeſet vyt den Commentarien R. Gvvalteri, ouer die vvoorden Pauli: Daerom, vvie onvveerdich eet, ofte drinct &c. 1. Corint. 11. 27. Vvaerinne deſe tvvee ſtucken gheleert vvorden.

Ten eerſten: Dat een yeder hemſeluen ſal beproeuen, eñ niet ſorch‑ uuldich ſal zijn voor eenen anderen: alſo, dat hy daerom, yemant tot het Nachtmael, niet en ſcude vvillen toelaten: ofte hemſelfs daervan onthouden, om alſoo deſſeluen ſonden niet deelachtich te vvorden: Dat ſulcx die Donatiſten voortijts gedaen hebben, vvelcker dvvalingen, huyden daechs die Vvederdoopers, met ſommigen anderen vernieuvven, tegen die leer des ouden ende nieuvven teſtaments, ende die exempelen van allen tijden: Aen‑ geſien die Propheten, Apoſtolen, iae Chriſtus ſelfs noyt ſulcx gedaen, noch ons te doen hebben beuolen: maer gevvilt, dat een yegelick hemſeluen, ende niet eenen anderen beproeuen ſal, als die ooc haer ſeluen, ende niet eenen anderen onvveerdich etende ende drinckende, het oordeel eten ende drincken, eñ alſo ſchul‑ dich vvorden aent lichaem ende bloet Chriſti.

Ten tvveeden: vvijſt hy aen die tijt, vvanneer eerſt die oorenbichte zy opgecomen: vvaer: van vvat perſoonen: tot vvat eynde ſy op‑ gericht: vvat quaets, daervvt ſy gereſen: ende vvaerom ſy aen ſommige plaetſen yvederom ſy afgedaen vvorden.

HIer sullen nu sommige voorwerpen ende segghen/ wel aen/ soo hanghet dan die cracht der Sacramenten/ ende die Goddelicke geloone/ aen den mensche: den welcken ick antwoorde/ seggende gheensins. Want die woorden Pauli/ die hy totten Joden seyt/ en zijn my niet onbekent: Wat is dan (seyt Paulus) of eenighe van hen ongheloouich geweest zijn/ sal haer ongheloone/ den gheloone Godes te niet doen? dat zy verre: maer veel meer blijue Godt warachtich/ ende alle menschen leughenaers. Daerom/ ghelijck Godt almachtich/ door het Euangelium van zijnen soon Christo Jesu/ allen menschen die salichept vvarachtelick aenbiedet/ ende nochtans der seluen alleen/ die ghelooinighen deelachtich worden/ als die andere door haer eygen sonden, in haren ongeloof ende hertnackicheyt verderuen: so zijn die Sacramenten warachtighe ende sekere teeckenen der verlossinghe/ door Christum ghescheidt: metten welcken Godt almachtich/ die beloftenissen van zijne ghenade/ allen menschen verzeghelt: metten welcken oock Christus/ den gheheelen menschelijcken gheslacht betuyghet/ dat hy zy dat broot ende dranck des leuens/ door het welcke wy behouden werden ten eewighen leuen. Nochtans ghenieten die ghene alleen die vruchten daer van/ die het oock te ghelijck met den mondt des gheloouens aennemen: maer niet die ghene/ die van Godloose walginge vol zijnde/ soodanighe spijse des leuens verwerpen/ ende nochtans die teeckenen om andere oorsaken wille/ na haren eygen lust ende moetwil misbruycken: also is dan de schult haerder verdoemenisse by hen luyden/ ende die en mach niet God den Heere/ noch der crachteloosicheit zijns Goddelicken woorts/ ende der Sacramenten toegheschreuen worden. Dit soudemen met veel plaetsen der Goddelicken Schriftueren/ ende ghetuyghenisse der Vaderen connen bewijsen: maer dewijl die dinghen/ die tot noch toe ghesept zijn/ genoech zijn connen den ghenen/ die welcke de kennisse der waerheyt van herten soecken/ soo willen wy nu gaen tot het ander deel van desen stuck: want Paulus gaet voort/ ende gheeft teghens dit laster een ghemeyn remedie ofte raedt/ in welcken van noode is/ dat haer alle menschen wel oeffenen: want soo wy hier in niet wel onderwesen en zijn/ so salt lichtelijck geschieden/ dat als

God biedet die salichept warachtelic aen allen menschen.

Die Sacramenten zijn sekere teeckenen der verlossinge.

Die geloouigen ghenieten alleë die vruchtë ende cracht der Sacramenten.

Die oorsake van die verdoemenisse der Godloosen/ is God niet/ maer sy selfs.

als wy het eene laster willen mijden/ in een veel andere sullen
moghen vallen / welck wy dan huydens daechs niet weynich
menschen sien wedervaren. Want als dese dingen/die wy tot
noch toe verclaert hebben / werden voorghestelt ofte geleert/
soo zijnt der ghenen veel / dwelcke ouertuycht ende verschrict
zijnde in haer eyghen conscientie/ van weghen harer eygener
onwaerdicheydt/ ende voorgaende lasteren/ van tghebruyck
deses Nachtmaels haer gantschelick onthouden / op dat sy
haerlieden des lichaems ende bloedts Christi / niet schuldich
moghen maken. Maer anderen/dwelcke het betrouwen van
eygener gerechticheyt/ stout eñ vrymoedich maket/schouwen
die openbare gemeynschap om sommiger sondaren wille/die
heen eñ weder noch/ inden gemeenten ghesien ofte bevonden
werden: want dese besorghen / dat sy ghebruyckende met den
sondaren t Nachtmael des Heeren/ ooc harer lasteren souden
deelachtich worden. Eñ hier wt heeft eertijts die oorenbiecht
haren begin genomen/met die welcke sommige gemeent heb-
ben / te verhoeden / dat yemandt tot der tafel des Heeren on-
waerdelijck gaen soude. Welcker dwalinge huydens daechs
een nieuwe oorsaeck geven/die welcke onder het decxel vā die
aenghename Christelicke disciplijn / die excommunicatie ofte
Ban beschermen/eñ den seluen so heftich dringen:met welckē
Ban/sy vander gemeenschap des Nachtmaels wtsluyten al-
le die ghene/die welcke henlieden niet en schijnen genoech be-
proeft ofte waerdich te zijn. Maer wat doet Paulus/ die wel
wiste dat inde Corintische kerc/ alrehande sonden eñ lasterē/
die ouerhant hadden eñ regeerden? met eenē woorde recht hy
wt die dingen van grooter Importantie / eñ vermelt mede te
gelijck/ sodaniger menschen dwalende opinien/ ofte geuoelē.
Die mensche (seyt hy) proeue hemselfs/eñ also ete hy vā desen
broode/eñ drincke van desen drincbeker. Het woordekē men-
sche/gebruycte hy hier na der Hebreeuscher wijse van sprekē/
voor tgunt dat wy seggen/eenen yegelicken. So is dan dit de
meeninge/te weten/dat het niet van noode zy/dat die Christe-
nen geyns ende weder loopen/vraghende of sy bequaem zijn
te gaen ter tafelen des Heeren : ofte dat sy sorchuuldichlijck
hangen aen andere menschen/of sy namentlick vry eñ vranck/
mettē seluē het broot des Heerē soudē mogen brekē:maer dat

Van waer die ooren-biecht harē oorspronck hebbe/ ende wat die ouden daer mede hebben verhoeden wilden.

Wat huydensdaechs sommighe/ onder het decksel van die Christelijcke Discipljjn soecken in te voerē.

Paulus wil dat hem een yegelick seluer sal be proeuen.

Wat dē ghenen die tot het Nachtmael gaen willen / zy van noodē.

een yegelick in hem seluen gae / ende hem selfs sal ondersoec-
ken / eer hy gaet totter tafelen des Heeren. Also werden dan

Wat voor luydẽ Paulus hier is bestraffẽde.

met dese plaetse/ofte woorden Pauli/ bestraft/ die meer/ an-
dere menschen/ als haer seluen onderstaen te beproeuen. Eñ
so sy yemant ter tafelen des Heeren sien toegelaten werden/
dewelcke sy onwaerdich te zijn oordeelen / soo verdoemen sy
van stonden aen met een vooroordeel de selue geheele Kerck/
eñ scheuren haer van die selue. Also zijnt eertijts geweest die

Die dwalinge der Donatisten/ werden wederom van den Wederdoopers op gericht.

Donatisten: welcker dwalinghe huydens daechs die Weder-
dooperen op die bane brengen/eñ veel luydẽ/ onder het schijn
van groote heylicheydt verleyden: haer luyden wijsmakende
dat het alsoo soude moeten zijn/ op dat sy niet/ metten onghe-
rechten een lichaem/ eñ also harer sonden/ deelachtich mochtẽ

Die wederdoopers doen/ dat nerghens beuolen is.

worden. Dese doen nu het geen/dat hen lieden nergens te doẽ
beuolen wordt. Want Paulus en ghebiedt niet dat wy ander
menschen leuen ende conscientie sullen ondersoecken / maer
dat een yeder hem selfs sal beproeuen. Eñ die woorden Chri-
sti zijnt openbaer/daer hy seyt. Oordeelt niet/soo en wort ghy

Het Nachtmael een bandt der broederlicke liefde.

niet gheoordeelt. Ende dewijle het Nachtmael des Heeren/
een wtwendighe bandt der broederlicker liefde / ons zijn son-
de/so doent dese luyden het gunt/dat daer van seer vervreemt

Die ander liedẽ oordeelẽ/ verwerpen eñ verdoemen/ daẽ tegens die liefde.

is : want die liefde en verdoemt niemandt lichtuaerdelick/
maer hoopt veel meer tgoedt van alle menschen : de liefde en
verworpt ofte verstropt niet / maer vergadert. Sy en draecht
der broederen sonden ende ondeucht niet ouer strate / noch en

Die ander lieden conscientie ondersoecken eñ oordeelen willen/ onderstaen te doen dat onmogelick is.

maeckt wt den seluen gheen openbare schouspelen by den ge-
nen/ die haer sonden bekennen/ maer deckt veel meer die veel-
heyt der sonden/gelijck Petrus/ wt dẽ wijsen/spreucken Sa-
lomonis/ons is verhalende. Ooc onderstaen dese luyden het
gunt dat te doen onmogelick is : want wie weet wat in den
mensche is / als die gheest des menschen/ die in hem woonet?

Met gemeẽ consent des ouden ende nieuwẽ testaments/ ende exempel van allen tijden/ werdẽ ver-

Ende die Schriftuer leert ons ouer al / dat Godt een kender
der herten / ende ondersoecker der nieren zy. Ouer dit alles/
soo werden oock dese luyden / met ghemeen consent/ des ou-
den ende nieuwen Testaments / ende met exempelen van al-
len tijden verdoemt. Want wie vanden heylighen/ heeft doch
oyt om ander luyden wille / die alsoo vroom ende Godtsalich
niet en leefden / als sy te doen schuldich waren / hem vande
besnij-

besnijdinge/ofte van eenigen anderen dienst Godes/onthouden? Ende op dat wy der Propheten verswijgen/ die metten seluen gheoffert en Feestdach gehouden hebben / welcker lasteren sy in haren predicatiē wel neerstich bestraften. Is niet Christus selfs opghegaen op den Feestdach te Jerusalem/ eñ mede in haren Godes dienst geweest / eñ heeft het Paesschen met haer luyden gehouden/dwelcke hy doch wel wiste/dat sy om haer lieden ongetoomder hartnackicheyt wille / haren eygen eewighen verderue/ seer naest waren. Also en heeft oock Johannes geen afschricken vanden Doope gehadt/ dē welcken veel hypocriten / eñ veel / die in openbare sonden leefden ontfingen/ende metten welcken gedoopt werdē die gene/ die welcke hy Johannes seluer/ aderen geslacht ofte ghebroetsel te zijn noemet. Eñ willen wy gaen aensien het eerste Nachtmael. Ey lieue/hoedanich zijn doch gheweest die eerste medegasten Christi: namelick die Discipulen des Heeren? Ende is Judas/een dief eñ verrader/niet mede onder haer lieden gheweest? noch en heeft Christus den seluen niet wtgesloten: ooc en zijn die andere Discipulen om zijnent wille niet vander tafelen wech gegaen ofte gebleuen. Maer ick weet wat hier die wedersprekers seggen/eñ ons voorwerpen sullen/namelic: dat die sonden Jude/noch te dier tijt verborgē was/ eñ dat hy daerom niet en behoorde van Christo verworpen te worden/ eñ dat die Discipulen daerom niet en behoorden haer te onthouden/om met hem het Nachtmael te ghebruycken. Maer het is te verwonderen/dat geleerde ende verstandige luyden/ sodanighe wtvluchten soecken. Ende wist Christus niet die schandelicke daet van Judas? nochtans heeft hy hem eerst tot het eten van het Paeschlam / daer na oock tot het Nachtmael ghelaten. Ouer dit alles/so en is oock den anderen Discipulen niet verborgen geweest het boeuenstuck van Judas/ dewijl Christus dat selue met so openbare woorden/ was bestraffende: eñ sy luyden ooc daerom so hertgrondelic bedroeft waren. Maer ghi sult seggen/ dat sy luyden den autheur van sodanich werck niet en kenden. Eñ of wy dit nv alles toelieten/so en helpt doch dat selue gantschelick niet/ onsen wedersprekers. Want soo het niet en betaemt/ metten Godtloosen die gemeenschap der Sacramenten te gebruycken/ so moeste

doemt die gene die om ander luyden sonden wille / haer vā dē godes dienst / ofte Sacramente onthouden.

Christus heeft het Paeschfeest ende andere Godes diensten/ met dē onboetvaerdigē sondarē gehoudē.

Johannes en heeft geē afschricken gehadt/van die doop/ daer met die sondaers gedoopt worden.

Wat voorgastē Christus in zijn Avontmael gehadt hebbe.

Christus heeft Judā van zijn Nachtmael niet wtghesloten/ noch die andere discipulen/ en zijn om zijnēt wille niet vant Nachtmael ghebleuen.

Christus wiste die sōde van Judas seer wel/ ooc en was sy den discipulen niet verborgen.

So het niet en betaemt met dē god-

daer wt/des te meer perijckels te verwachten zijn gheweest/ aengesien sy niet en wisten / voor wien sy haerlieden voornamelick hadden te wachten. So en ist nu niet alle tgene dat sy segghen/ of sy werden ghenoech met het exempel des eersten Nachtmaels ouerwonnẽ. Maer hier bedriecht veel menschẽ/ die valsche persuasie van dien/te weten: dat int gebruyck der Sacramenten/ die menschen also vereenighet/ ẽ by malcanderen ghenoecht worden/ dat die ooc mede ander luyden sonden deelachtich worden/ dwelcke mettẽ ongerechten ẽ godtloosen t Nachtmael houden. Maer dese persuasie is gantsch ydel: want hier en wert geen gemeenschap der lasteren. maer veel meer der dingẽ daer onse salicheyt aenhangt / ẽ die daer doẽ tot bekennisse vã onsen geloone/ gehoudẽ. Wãt oft schoõ wel hier den godtloosen / die oogẽ der kercken Godes bedriegẽ/so en can nochtans dat selue den Godtsaligẽ niet schaden/ dewijl dese (te weten/die Godtloose) anders niet/ als die wtwendige teeckenen ontfangen/ ende zijn seer vervreemt vanden dingen/door die welcke die Godtsalighe / onder het hooft Christo / tot een lichaem wassen. Dit heeft Paulus seer wel verstaenden/ die welcke daerom van stonden aen segghen sal aldus: Wie onwaerdich etet ende drincket/die etet ẽ drincket hem selfs het oordeel. Siet hoe dat een Godtloos hypocrijt/ hem selfs/etet ẽ drincket het oordeel/niet v/niet my/ ofte yemant anders van Godtsaligen menschẽ / die welcke dese heylige teecken/met het geloone/ ẽ also gelijck het betaemt/ontfangen. Dit souden wel vlijtich bedencken alle die ghene/ die welcke/ofte door het betrouwen op haer eygen gerechticheyt/ ofte een onnutte/ ende verkeerde vreese / bedroghen worden/ alsoo/dat sy meenẽ/dat sy daerom haer van t Nachtmael onthouden/ofte vanden Kercken haer souden moetẽ affscheuren/ op dat sy met andere luyden souden niet besmet mochtẽ worden. Alle menschen souden veel meer sorchvuldich zijn / voor haer selfs /haer seluen souden sy beproeuen / ẽ wel ernstelick ondersoecken/ẽ souden Godts oordeel beuelen die ghene/de welcke sy sien/dat sy van haer niet mogen verbetert werden. Oock werden hier metten raet Pauli bestraft die gene/ die so hardt dringen op eens yegelicken menschen bysonder bereydinghe tot het Nachtmael / van welcken sy het principaelste

deel

loosen die gemeinschap der sacramẽtẽ te gebruickẽ/zijn die vromen/ die hypocrijten niet kennende/ in des te grooter perijckel.

Sommiger luyden valsche persuasie.

Wat voor gemeẽschap int Nachtmael zy.

Die Godtloosen/ bedrieghende die oogen der Kerckẽ/ schaden den Godtsaligẽ niet.

Die Godtloosen ontfangen wel het teecken/ maer des beteeckendẽ en werdẽ sy niet deelachtich.

Die Godtloosen eten haer selfs/ ende niet eẽ anderen het oordeel.

Wat eẽ yegheliick te doen schuldich zy.

Der Papisten oorenbiecht wert bestraft.

deel stellen te zijn die oorbiecht/ door de welcke sy luyden oock hen doordringen/in die heymelicheyt der herten ende gedachten. Welcker wreetheydt om dese hare manier te onderhoudē so groot is/dat sy niemant tot het Nachtmael toe en laten/als allen den genen/die te voren zijn sonden/ den Priester gebichtet/ende die priuate absolutie heeft ontfangen. Maer wat gebiet doch hier van aē deser plaetse Paulus/daer hy met voorbedachten raet voorgenomen heeft te leeren / hoe een yeghelick hem selfs soude bereyden/dat hy niet onwaerdelijck vander taeffel des Heeren ete ende drincke? Ofte wat is diergelijcken geschiet inder Kercken des oudē testaments/ daer wy weten/dat die voorbereydingen/meer gemeen eñ lastiger geuallen zijn/als ons int nieuwe testament? Ende daer ist ymmers noot die oorbiechte int gebruyck gheweest: noch wy en lesen oock niet/ dat yemant om der sonden wille/vander ghemeenschap des Godes dienst zy wtgesloten. Oock en vinden wy hier van niet inder eerster Kercke/ can oock wt der Godelicken Schriftuere niet bewesen werden/dat opt sodanighe gewelt by den Priesteren ghewesen zy / dat sy luyden souden mogen aenrechten/een priuate ofte bysondere ondersoeckinge der genen/ die daer souden ten Nachtmael gaen: ende dat sy lieden souden wtspreken vanden genen/dwelcke waerdich ofte niet waerdich en waren. Want by hen lieden allen heeft gegonden des heyligen gheest raet / de welcke deur Paulum geradē heeft/dat een yeder hem selfs/ proeue eñ ondersoecke/ Maer nv ten laetsten tijdē / als men deurt toenemen der superstitien begonnen heeft/den sacramenten veel meer alst betaemt toe te schrijuen/ doe zijnt eerst ingestelt die wtsluytinge der gheenre/die daer opentlick gesondicht haddē: eñ daer toe zijnt oock te gelijck bygheuoecht/ die ghenoechdoeninge ofte boeten/ metten welcken niet Godt/ maer der kerckē genoech ghedaen wert/ eer sy wederom ter taeffelen des Heeren toeghelaten worden. Ende gelijck als Sosomenus schrijft/ soo hebben die Bisschoppen deur die ongestummicheyt der Nouatianen gedwongen zijnde/de Priesteren ofte Ouderlingen geordineert/ dwelcke op de genē die boete doē souden/eenopsicht hadden. Dese waren voorname/ vrome mannen/ voorsichtich/ende trouwe bewaerders van tghene dat hem lieden

Wat door die oorenbiecht te wegen ghebracht is.

Paulus en heeft die ooren biecht niet gebodē.

Int oude testament vol zijnde van Ceremonien/ en is noyt die oorenbiecht gheboden/ noch yemāt om der sonden willen van dē Godes dienst wtgesloten.

Priuate ondersoeckinge der genē die tot het Nachtmael gaen / is in die eerste Kercke niet breucklick gheweest/ noch van God beuolen.

By allen vromen heeft altoos die raet des Heylighen Geests gegolden/ een yeder beproeue hem selfs.

Wanneer de wtsluytinge d' genē die opēbaerlick ghesondicht haddē/ eerst ingestelt ziin. Lib. 7. Cap. 16. Socrates in Lib. 5. Cap. 19.

Tot welcke tijt eñ waer om eerst de Penitencieren ofte Ouderlingen geordineert zijn/ om op die gene die boete daden opsichte hebbē. Wat voor lieden die Ouderlingen eertijts geweest zijn/ eñ wat henluydē te doē beuolen was.

Die oorenbiecht heeft een goet begin gehadt.

Wat voor nutticheyt die oorenbiecht/ ghebaert hebbē.

heymelick betrout was: desen hebbē die gene/die haer in haer conscientie van sonden beswaert vonden/ by sonder gebiecht: ende dese schreuen sodanige luyden voor/een bysonder forme van boet ofte genoechdoeninge/ ende een sekeren tijt van een sodanige boete/dwelcke als sy omwaer/wert haerlieden toegelaten/wederom tot den Nachtmael te comen/ Also en heeft dan sodanige manier van doen/ gheen quaet begin ghehadt/ eñ die Bisschoppen van eenen goeden yver ghedreuen zijnde/ hebben sulcx verordineert/ daer met sy den Novatianen den mont stopten/de welcke die welgestelde kercken voor onreyn hieldē: maer dewijle dese veel meer harē eygē yver/als Gods woort geuolcht hebben / ende dat tselue voornemen / ofte die instellinge/niet Goddelick/maer menschelick was/so heeft sy oock van stonden aen vruchten voortgebracht / wt die welcke meer argernisse gecomen is/als wten openbaren lasteren/ de welck sy met dese wijse van doen/wouden bedwingen. Want als inde stadt van Constantinopel/ een vrouwe vā eenē heerlicken stam/van eenen priester ofte Ouderling/ouer die boetueerdighen ghestelt zijnde / belast was/dat sy haer tot vasten eñ bedinge begeuen soude / eñ daerom inden tempel langher als het gebruyckelic was/veel reysen bleef: so ist geschiet/ dat sy met een Diacon hoereri bedreef/ eñ ouer een sodanige lelicke daet/beuonden werde. Die onwaerdicheyt van een sodanich schandelick werck/heeft het geheele volc beweecht/ ende heeft die waerdicheyt vandē kerckēdienst grootelicx beulect:

Nectarius Bisschop tot Constātinopel/ heeft die oorenbiecht eerst wederom afgedaē eñ die Ouderlingē afgeset: ende waerom hy sulcx gedaē heeft.

In wat kercken die oorenbiecht gebleuē zijn.

daerom dan oock Nectarius die Bisschop der seluer stadt/ dē Diacon die sodanige hoererije bedreuē hadde/ van zijnē diēst heeft afgeset/eñ heeft wech ghedaen die Priesteren ofte Ouderlingen die ouer die boetuaerdigen gestelt waren: de wijle hy van sommige vermaent wert/ dat hy eenen yegelickē zijnder eygener conscientien soude laten zijn beuolen / ende niemandt verhinderen vanden ghenen/ die totter Taeffel des Heeren gaen wilden/ Doch is dit ghebruyck (gelijck de selue auteur betuycht) in der kercken die nae nederganck der sonnē gelegen zijn gebleuen: ende bysonder doch te Romen/ dwelcke doe alreede die verborghentheyt der boosheyt begonst te wercken/ende daer na/ bynaest deur dit middel/ die tyrannie in alder menschen conscientie behouden heeft. Maer van

stonden

stonden aen zijn daer op geuolget veel grooter dwalinge / onder welcken onverdraechdelicken is / dat sy den genoech-doeninghe die inden oorenbiecht gheboden worden / eenighe verdienst toeschreuen / ende gheleert hebben / dat door die selue die sonden wtghewist werden / Ja door een sodanige manier van doen / zijn die Bisschoppen / als deur heymelicke ende verborghene ganghen / in die heymelicheyt ofte verborgentheyt der Coningen / Keyseren / ende aller ander menschē comen: welcx alleen sy luyden genoech verschrickelick gemaect heeft alder werelt. Maer so yemant het vrouwen verrachten / ouerspel / bloetschande / roof / vervreemdinghe der erfghetalen / ende andere dierghelijcke vertellen wilde / dwelcke die onreyne papen ende monicken onder het decksel der oorenbiecht bedreuē hebben / soo soudemen eer het begin als het eynde hier van te spreken vinden. Ende dit zijn die vruchten vande menschelicke vonden. Ende dewijl dese dingen nv alle man bekent zijn / so is wel te verwonderen / dat niet alleen die Papisten soodanighe dwalinghe beschermen / maer dat oock noch in gereformeerde kercken geuonden worden sommighe / die daer toe op een nieus den wech bereyden / met haren priuatē voorbereydingen / ende absolutien / dwelcke sy so hertnackelick beschermen. Wy bekennen wel dat somwijlen die menschen alsoo verwerret zijn / dat hemlieden moet geholpen werden: dwelcke wy vermanen / dat so sy haer selfs niet helpen ofte genoech doen en connen / dat sy den raedt soecken vanden ghenen / die beter zijn / onderwesen ofte ghegrondet / ende dat sy haer toevlucht nemen tot haren Herder / om van hem priuatelick onderwesen te werden: maer dat die kerckendienaers yemandt souden dwinghen / ende een nieu recht ende ghebiet / haer selfs souden toe-eyghenen ouer die conscientien der menschen / dat en connen wy geensins gheloouen / ofte voor recht bekennen. Laet ons veel meer Paulum hooren / dwelcke soo yet dierghelijcke soude behoort hebben te gheschieden / niet en soude hebben versweghen: in sonderheyt / dewijle hy tot een sodanighe kercke schrijft in dwelcke grouwelicke lasteren regneerden / ende inder welcken / van ettelicken tot dier tijdt toe / met onheyligen misbruyck des nachtmaels gesondicht was. Maer dese wil dat een yeder hem selfs proeue / ende en wilt niemant

Wat quaets wt die oorē-biecht ghevolcht zyn.

Door die oorēbiecht / zijn de geestlicken tot so groote Authoriteyt gecomen.

Sommige ghereformeerdē bereyden met haren priuaten voorbereydinghen ende absolutiē / de wech tot aller boosheyt.

Misbruyck der Discipliin werdt bestraft.

Waerom Paulus wil dat een yeder hemselven sal beproeuen.

wijder beswaert hebben: want dese ondersoeckinghe/gelijck sy seer seker is/also is sy oock gantsch ghewis: want wie soude zijn eyghen conscientie connen bedriegen. Ende of wel die Godloosen ende boose luyden/dat selue somtijts te doen onderstaen/soo en rechten sy doch niet wt/ want dese (te weten haer conscientie) die breect dickwils/teghen haren danck wt/ verclaecht/bestraft eñ ouertuycht sy also/dat die ouden niet te vergeefs geseyt hebben/dat sy is als duysent getuygen. Want eens menschen hart is listich ende onergrondelijck/ als Jeremias seyt: daerom connen sy ons bedriegen/eñ boete veynsen/ dwelcke sy doch gantsch niet en hebben. Ende of sy nv al de waerheyt seyden/ijdoch/hoe/ eñ hoedanige sy in toecomendẽ tijden werden sullen/dat connen wy niet weten. Hier by coẽt ons ooc dit aen te mercken/dat die ghene/ die totter kercken/ ende het gebruyck der sacramenten souden verweckt ofte ghetogen werden/met sodanige onbequamen eñ onbillighen wtsluytingen/wech gedreuen ofte afgeschrict werden: ooc werden die sondaers opgehouden/dat sy metten anderen/dẽ doot des Heeren niet en vercondigen/welcx werck Godt doch seer aengenaem is/eñ oock van allen gheeyscht werdt/ die Christo haren naem gegeuen hebben / ofte Christenen genoemt werden. Ten laetsten/geschiet ooc met sodanige manier vã doen/ dat die Phariseusche hypocriten/voor die alderbesten gehouden worden/dwelcke haer sodanigen/ hoochmoedigen dominateurs ouer ander menschen conscientie connen aenprijsen/ eñ die publicanen wtgesloten werden / die met een warachtige verslagen gemoet roepen/ Heer weest my armen sondaer ghenadich. Nu alle die ghene/ die sodanige kercken/recht ofte wel/ingesien hebben/ inden welcken sodanige luyden heerschappie hebben/die sullen moeten bekennen/dat ic die waerheyt segghe: daeromme alle die ghene/ die eens yeghelijcken menschen salicheyt/ende der Kercken gemeene rust/eñ vrede soecken/die selue sullen den raedt Pauli/ voor heylich eñ ghewis houden/ende niemant van tghebruyck des Auontmaels afhouden / dan alleen die ghene/ die haer selfs niet en connen beproeuen. Als daer zijn die ionghe kinderen/ende onmondighen/ die rasende/ende die van haren sinnen berooft/ eñ vander

der

Niemandt can zijn eygen conscientie bedrieghen / maer met veynsẽ/ souden wy die menschẽ bedrieghen connen.

Met onbequamen eñ onbillicken wtsluytingẽ werden van die kercke/ eñ het ghebruyck der sacramentẽ veel luyden afgeschrict / eñ die sondaers / om des Heeren doot te vercondighen / verhindert.

Wat voor luyden van der taeffel des Heeren/ af te houdẽ zijn.

der Christelicken religien gantschelick vervreemt zijn / ofte ymmers het beghinsel daer van noch niet en verstaen.

Dat seste Capittel.

Getranslateert vvt die Homolion R. Gvvalteri, ouer die vvoorden: Doe quamen tot hem Ierusalem, ende dat gantsche Iodische landt, ende het gantsche landt ontrent den Iordaen, ende vvorden van hem ghedoopt. Matt. 3.5. Vvaerinne hy leert, dat ghelijck Iohannes alle menschen, sonder onderscheyt, tot zijn doopsel laet comen, alsoo oock die kerckendienaers sonder curiose examinatie ofte ondersoeckinge, gehouden zijn, die ghene diet begheeren, tot het gebruyck der Sacramenten te laten comen.

Hier moeten wy oock desen Johannem den dooper/ seer wel aenmercken: De welcke alle dese / sonder eenighe curieuse examinatie ofte ondersoeckinghe der conscientien/ tot zijn doopsel heeft toeghelaten. Dit zijn exempel/ souden achteruolghen alle Kercken dienaers / daer mede sy niet sonder reden verworpen / die ghene / die tot der Kercken comen/ende die Sacramenten begheren te ontfangen: ten eynde/dat sy met den anderen / die weldaden Christi souden mogen vercondighen. Tis wel waer/datmen alle menschen ernstelijck sal vermanen/ dat sy niet onweerdichlijck van der tafel des Heeren eten ofte drincken: maer men moet oock daer by ghedencken/ dat niemant en weet wat inden menschen is/ als die gheest des menschen die in hem is: ende dat het Euangelium eenen net vergeleken wort / het welcke so wel quade/ als goede visschen wt den water treckt: ende dat de kercke Christi die acker zy / inden welcken met het goede zaet / oock het oncruyt opwasset / eñ in den welcken somwijlen het ongeluckzalighe oncruydt / ouer het goede cruydt die ouerhandt neemt. Daerom zijn die lieden veel te superstitioes ende curioes / die welcke ouer ander lieden herten ende conscientien / heerschappie onderstaen te voeren: ende tot der tafel des Heeren niet toe en laten / als die ghene/ die nae haren oordeel / daer toe weerdich te zijn bekendt worden. Ende dat noch meer is/ werden sommige hedensdaechs geuonden/ die

Johannes laet alle mēschē sonder eenighe ondersoeckinge tot zynen doop comen weler exempel die kerckēdienaers te achteruolghen schuldich zyn.

Dewijl Christus selfs / die sichtbaerlicke kerck eenen nette/ eñ acker verghelijckt/ leerende daermede dat in die selue soo wel quade als goede menschen zijn: is der Predicantē ampt/ eenen yeghelicken te vermanen/ maer niemant wt te sluyten.

Misbruyckers vã die Disciplijn/ werden bestraft.

die welcke/oft sy met waerheyt niet weten te seggen/ so geuẽ sy nochtans haren eygen suspitien so veel toe/datse goede eñ van gheenen sonden ouertuychde luyden / van der tafel des Heeren heeten afblijuen : alleen daerom / dat sy met goeder conscientien (als sy seggen) sodanighen niet connen toelaten. Een sake voorwaer die lachens weerdich is/ soo men anders in eene so gewichtighe sake/soude mogen lachen. Sullen dan daerentusschen ander lieden van honger vergaen/ ter tijt/dat dese lieden hare conscientien / van haren onnutten ende lichtueerdigen quaden suspitien:ende van ouden ende onversoenlicken haet/ gevrijdt hebben? Veel meer souden die Herders ofte Predicanten vlijtich haer officie doen / met leeren / vermanen / straffen ende troosten : ende souden dat examineren der conscientien/Gode laten zijn beuolẽ/die welcke alleen die herten ende nieren ondersoeckt.

Het seuenste Capittel.

Van vvoort tot vvoorde ouergeset vvt den Homolion R. Gvvalteri, ouer die vvoorden Iohannis des doopers van Christo seggende aldus: Die vvelcke zijnen vvan in zijner hant heeft, ende sal zijnen dorschvloer doorsuyueren, &c. Matt.3.12. fol.98.b. Vvaerinne hy leert: dat die kerckendienaers,geen macht en hebben,om yemant van die kercke vvt te sluyten, maer dat sulcx Christo alleen toecome : Daerom ooc die Apostolen selfs,noyt onderstaen hebben sulcx te doen: Eñ of dieselue vvel sommighen met lichamelicke straffe (ouermits geen Magistraet te dier tijdt gelooui ch en vvas) macht van Godt ontfangende, gestraft hebben: So hebben nochtans die Predicanten ende kerckendienaers,ooc ten tijden der Apostolen leuende (als die sodanige macht van God niet ontfangen hadden) sulcx niet doen mogen: Vvaeromme het huydendaechs den kerckendienaren veel min te doen, soude betamen, &c.

Die wan om den dorschvloer te reynigen/ is in die hãt Christi alleẽ

MEn moet hier wel aenmercken/dat Joannes die Dooper/hemseluen desen wan/niet toe en eygenet/ofte eenigen starffelicken mensche is geuende/ ofte toeschrijuende: maer leert/dat hy alleen zy/inden handen des Heeren Jesu Christi. Die kerckendienaers prediken wel het Euangelium/ende roepen alle menschen sonder onderschept/tot die ghemeen-

gemeenschap der kercken: ende die gene/die daer toe comen/
nemense aen/ vermanen sy oock haer ampts/ vercondigē den
vromen haren loon / ende den Godtloosen haer straffe : maer
dat sy yemant door haer eyghene authoriteyt/ wt der kercken
souden worpen / ofte sluyten / dat en is henlieden gheensins
beuolen/ofte gegheuen: want dese macht heeft hem Christus
selue voorbehouden / als die alleen die herten der menschen
doorsiet / eñ niet alleen hoe een yeghelick mensch rechte voort
zy: maer oock / hoe hy hem voortaen draghen / ofte wat hy
worden sal/weet/en bekent. Ende gelijck Johannes de Doo-
per/ dit wel gheobserueert ende aenghemerct heeft / alsoo ist
seecker/dat oock die Apostelen seer wel hier op ghelet hebbē.

Die kerck-dienaers en hebben geene macht/ om yemant door hare authoriteyt van die kercke wt te sluyten ofte te bannen.

Paulus gelijck oock Johannes de dooper / eñ die andere Apostelen alle/ hebben noyt yemāt van die gemeynschap der kercken ende sacramenten wtgesloten.

Want Paulus seyt wel int ghemeyn/ dat hoereerders / afgo-
dendienaers/ouerspeelders/ oncuyssche/ die by mannē liggē/
dieuen/ghierigaerts/dronckaerts/lasteraers/ roouers: wel-
uerstaende / so verre deselue in sodanigen lasteren herdtnac-
kelick ende sonder berou voortgaen / van het rijcke Godts
verureemt/ eñ van het selue berooft zijn souden. Maer de sel-
ue Paulus te vreden zijnde daer mede/dat hyse also alle/ver-
maent hadde/of hy oock al wel voorseecker wiste/dat veel in-
der kercken tot Corinthen waren/besmet zijnde met sodanigē
lasteren ende sonden : eñ hy seer wel wiste / dat sy tot der tijdt
toe/zijn vermaninge eñ onderwijsinge/niet en hadden aenge-
nomen / soo en heeft hy nochtans niemandt / van den seluen/
door zijn eygen authoriteyt van die gemeenschap der kerckē
eñ heyligen dinghen (dat is : vant ghehoor des Goddelicken
woorts/ ende het ghebruyck der Sacramenten) wtghesloten/
Jae heeft het oock noyt gedaen/ door publijcke/ofte gemeyne
Authoriteyt : Maer heeft veel meer/ als hy vant Nachtmael
(welcks sy lieden schandelick misbruyckten) leerende was/
beuolen/ dat een yegelick hem seluen soude proeuen . Maer
dat nv de Wederdoopers voorwerpen / dat die bloetschen-
der van hem soude gheexcommuniceert ofte ghebannen zijn.

Paulus vāt Nachtmael sprekende/ leert dat hem eē yegelic selfs beproeuen sal.

Segghe ick / dat sulcks tot dese saecke gantsch niet en dient.
Want deses menschen sonde was alsoo grouwelick / ende soo
ergherlick/ dat een wreeder exempel aen hem bewesen / eñ hy
den Sathan tot verderffenisse zijns vleeschs / ouergegheuen
moest worden: eñ het coste niet anders ghescchieden/ de wijsle

Waerom die bloetschender tot Corintho/ den Satan/ tot verderuinge zijns vleeschs/ zy ouergegeuē.

 die

die kerckē te dier tijt / gheene republique Magistraet en had-
den/ten waer dan/datse die geheele Religie / den Godtloosen
tot spot eñ verachtinghe gestelt wilden hebben. Maer niet te
min/so doet die Apostel dat selue also/dat hy noch hem seluen/
noch yemant anders/ yet wat is toeschrijuende: maer is alles
tot Christo den eenigen president ende verwaelder des gant-
schen handels/refererēde. Want in uwe vergaderingē (seyde
hy) met mijnen gheeste/ende met die macht onses Heerē Jesu
Christi/sal die sulcke den Sathan ouergheleuert worden / etc.

Wat principalicken int schrijuē Pauli om den bloetschander den Satan te ouergeuē zy aen te mercken.

Aen welcke plaetsen ghy eerst mercken sult / dat Paulus aen
die gantsche kercke van Corintho / ende niet alleē den Diena-
ren ofte Ouderlingē/ die welcke den Kerckenrade (alsmē nu
seyt) maecken/heeft geschreuen. Ten tweeden/dat hy niet en
wil/ dat sulcx gedaen werde sonder zijnen gheest (spreeckende
sonder twijffel van den Apostolischen geest) die welcke hem/
in den Apostelen/met een sonderlicke cracht was vertoonen-

Wat Paulus ende die andere Apostelen: door hare Apostolische macht/ daden/ in liehamelicke bestraffinge der openbarē sondaers ende lasteraers / dat en was niet allen Leeraers ofte Predicantē van Godt gegeuē/ofte te doen beuolen.

de. Ten derden/dat hy ghebiet/dat sulcx geschieden soude in
den name Jesu Christi. Eñ oft daermede niet genoech gesept
en waer/so voecht hy daer toe / met die macht onses Heeren
Jesu Christi. So spreect hy dan van eenen sodanigen handel/
welcx macht eñ gewelt by Christo alleen is. Eñ welcx ooc ter
seluer tijt/als die gauen des heylighen gheests menichvoudi-
ger eñ heerlicker warē/ als sy huydensdaechs zijn/ niet door
allerhande Kerckendienaers ofte Predicanten / maer alleen
door die Apostelen/eñ met der seluen wille/ consent eñ macht
mochte geschieden. Want dese/te weten die Apostelen/hadde
Godt de almachtige/als noch gheen Christelicke Magistraet
en was/met sodanigher macht beghenadighet/ op dat die on-
heylsame autheuren van den openbaren schandale oft arger-
nissen/niet ongestraft mochten blijuen. Exempelen van dese
hare Apostolissche macht/ hebben Petrus eñ Paulus bewe-
sen. Dese/namelick Petrus/ als hy Ananiam eñ Saphiram/
daeromme dat sy den heylighen gheest ghelogen hadden/ met
den doot strafte/ Maer ghene/ te weten: Paulus als hy Eli-

Waerom den Apostelen vā Godt sodanighe macht was ghegheuen.

mam den toouenaer met blintheyt sloech / Hymmeneum eñ
Alexandrum den Sathan ouergegeuen heeft/ten eynde datse
van hem ghetuychtiget zijnde / niet meer en souden lasteren:
welcx Augustinus schrijft: dat ooch desen bloetschander we-
deruaren

der naren zy. Die welcke dan nv hedensdaechs hierin / den Apostelen willen nauolghen / die maecken haer voorseecker seer spottelick/ende doen als die gene/die miraculē ofte wonderteeckenen onderstaen te doen / welcx te doen haerlieder doch van Godt niet en is ghegheuen. Dese dingen behoordē wel neerstelick te ouerdencken/die ghene/ die daer meynen/ dat die hooft somma van die kerckelicke disciplijn gheleghen zy/in die wtsluytinghe van die heylige dinghen / ofte Sacramenten/ van welcke wy doch gheene exempelen in die Godtlicke Schriftuere en hebben/wtgenomen die gene/die welcke om eenige lichamelicke onreynicheydt vanden Tabernakel ofte Tempel wtghesloten worden. Eñ willen/ dat het recht ofte gewelt van die selue te bedienen soude staen by die Ouderlingen: den welcken sy desen wan beuelen: de welcke doch alleene in Christi handen te zijn/ niet alleen Johannes in dese plaetse betuycht/maer oock de Apostelen alle/ sulcx also verstanden hebben.

Die Predicanten die hedensdaechs Paulum volgen willē in wtsluytinghe der sondarē vãder kercken stellen haer selfs te spot/ eñ doē dat haerlieden vã God niet en is beuolen.

Want wtslupten ofte bannen der sondaren van dē Sacramenten/ en hebben wy gheen exempel in der Schriftueren.

Dat achtste Capittel.

Van vvoort tot vvoorde ouergeset vvt den Homelien R: Gvvalteri,geschreuen ouer die vvoorden: So hy die kercke niet en hoort Matth.18. in Lucam Homelia 16. fol. 4. 24. Vvaerinne hy vvtdruckelicken leert, dat met den seluen vvoorden Christi, die excommunicatie ofte Ban, niet en vvort beuesticht: Ende,ofmen al, sulcx vvilde toelaten,dat nochtans door die selue,niemant vãt gebruyc der Sacramenten, soude moghen vvtgesloten vvorden: ouermits die Publicanen eñ sondaers, noyt daervan, in die Prophetissche ende Apostolissche Kercke vvtgesloten zijn vvorden: ende daerom sodanige Ban, in Godts vvoort niet ghefondeert, ofte gegrondet zy.

Die Wederdoopers meynen / dat hare excommunicatie ofte Ban / met desen woorden / beuesticht wort: maer met wat reden dat sulcx soude moghen geschieden / dat en can ick voorwaer niet sien. Want/wat alhier vã besondere gebreecken gesproken wort/ dat duyden sy al te samen op die openbare sonden. Daertoe dichten sy eenen Kerckenraet ofte Consistoriū/welcke ic nergēs vã Godt ingestelt te zijn/beuinde. Want het gene dat vanden Ouderlinghen / die welcke ten

Met desen woorden Christi/ en wert die excommunicatie ofte ban/ niet beuestighet.

Die Kerckenraet ofte Consistorium/enheeft geenē gront in Godes woordt.

tijden der Apostelen waren/geseyt wort/en gaet ons/de wijl wy een Christelicke Magistraet hebben/gantsch niet aen: aē- gemerct des seluen/ te weten:des Magistraets ampt/is/vlij- rich hoe hem een yeghelick van haren onderdanen draecht/ te ondersoecken/eñ die sondē te straffen. Maer die Magistraet (seggē sy) en bedient niet altoos recht haer ampt/ daerō heeft- men eens anderen raet van doen: door den welcken/sodanige luyden/te weten: die quaetdoenders bestraft worden. Maer ick ontken dit: aengemerct ick nergens gelesen hebbe/ dat die Propheten ofte Apostelen/ yet der ghelijcken hebben te doen onderstanden: Ja hebben veel meer met alder neersticheyt verhoedet/dat niet ergens mede/ eenige oorsake gegeuē wor- de den onderdanen/ om tegens de Ouerheyt op te staen/ ofte te meuten. Die feylen ofte gebreecken des Magistraets/zijn veel meer te dragen/eñ te dulden (so verre anders die kercke Christi/ plaetse onder hem mach hebben) als datmen metten hasen (ghelijck het gemeen spreecwoort is) den Leeuwen ge- bieden willende/ maect dat sy die gantsche kercke verstroyē/ eñ vernielen. Eñ oft wy nu al schoon wilden seggen/ dat hier aen dese plaetse/die excommunicatie ofte Ban ingestelt wor- de/ soo en soude nochtans de selue alsoo niet zijn moeten/dat door die selue vander ghemeynschappe/ der heyligen dingen souden mogen wtgesloten worden de gene/diese begheeren te gebruycken: Want ghy sout hem (seyt Christus) houden als eē Heyden eñ Publicaen. Nu en can ymmers niemant versaec- ken dat die Heydenen eñ Publicanen/ inden Tempel Gods toeghelaten zijn/ ten waer dat yemant metten Joden rasen wilde: de welcke Paulum daeromme beschuldichden/ dat hy sommige onbesnedene/inden Tempel gebracht hadde. Want het gebet des Coninckx Salomonis/ghedaen in die inwijnghe des Tempels tot Jerusalem/ is seer wel bekent: int welcke aldus staet. Wanneer oock yemandt vreemts / die niet dijns volcx Israels is/ coemt wt eenen verren lande / om dijns naems wille(want sy sullen hooren van dijnen grooten naem eñ van dijner machtiger handt/ ende van dijnen wtgereckten arme) en coemt dat hy bidde aen in desen huyse/ soo woudet ghy doch hooren inden Hemel / inder stede dijner wooninge/ &c. Ende int volgende capittel sullen wy hooren/ hoe dat den

Wat vandē Onderlingē in die Godlicke Schrifture ghesept wort en gaet ons die wy onder eenen Christelickē Magistraet leuen gantsch niet aen.

Die Prophetē ende Apostelen/ en hebben noyt eenen sodanighen kerckenraet aē te richten onderstanden.

Die feylen des Magistraets zijn meer te dulden als beneffen haer luyden eenē nieuwen kerckenraet aenrichten.

Door die excommunicatie ofte ban/ en mach van die gemeenschap der H. dinghen niemant die sy begeert te gebruyckē/ wtgesloten worden.

Die Publicanen ende sondaers/ zijn inden tempel des Heeren toegelaten geweest.

Publi-

Publicaen/metten Phariseen/inden Tẽpel zijn gecomen om te bidden. Daerom/of al wel sommige voor Heyden of Publicanen waren te houden/so en soudemen nochtans daer wt niet besluyten connen/ dat sy vande heylighe tsamencoemste/ van der leer des heyligen woorts/ vande ghemeene gebeden/ en wat daer wt wijder noodtsakelick volghen moet/ namentlick: van het gebruyck der Sacramenten/lichtueerdelick souden moghen wtghesloten worden/ aenghemerckt die selue/te weten die Sacramenten in veel minder weerden zijn/ als het woort/ welcx woorts aenhancksel en ofte seghelen alleen die Sacramenten zijn/ en souden nerghens toe dienen/ ten waer dat het woort ende die beloften daer by waren. Eñ op dat ick het met een woort segghe/soo en vinde ick sodanighe Excommunicatie ofte Ban/ die welcke yemant vande heylighe vergaderinghe wtsluyten soude/in Gods woordt niet/als alleen die welcke na die Wet Moysis yemant/om eenighe lichamelicke onreynicheyt gheschiede/ende die welcke die Pharizeen Goddelooselick/ende Tyrannelick gebruyckt hebben aen den ghenen/ die Christum volchden: vanden welcken wy lesen/ dat sy wt den Synagogen zijn wtghesloten worden. Soo en is dan die leere Christi niet verder te duyden/ als hy selfs gewilt heeft: daeromme sal een yeghelick leeren/ hoe dat Christus niet alsoo veel behaghens en heeft aen de wtbanninghe ofte wtsluytinghe der broeders/ als aen tghene/ datmen den ghenen die ghesondicht hebben vergheeft: en wil hebben/dat sodanighe/ door ons wederom sullen ghebracht worden/ die van zijnder Kercken afgedwaelt zijn: welcx somwijlen zijnen schapen can wederuaren/ꝛc.

> Die ghene die voor heyden eñ Publicanẽ te houden zijn/ mogen vanden H. bycoemstẽ/ eñ gebruyck der sacramentẽ/ niet wtgesloten worden.
>
> Die sacramenten zijn van minder weerdẽ als het woort.
>
> Die Ban/ daer mede yemandt van den sacramenten/ wtgesloten wordt en heeft geenẽ grondt in Godes woordt.
>
> Die Christo aenhingen zijn vanden Godtloosen ghebannen worden.
>
> Die leere Christi niet verder te duyden/ als hy selfs gewilt heeft.
>
> Waer aen Christus het meeste behaghen hebbe.

Het neghenste Capittel.

Van vvoort tot vvoorde trouvvelick ouergeset vvt den Commentarien R. Gvvalteri, ouer den eersten Sendtbrief Pauli Ca. 5. Vvaerinne hy dese dry stucken principalicken bevvijset.

Ten eersten: Dat in den kercken, daer een geloouich Magistraet is, geen Consistorium ofte kerckenraet (so sy hem noemen) en behoort te vvesen: Dat dieselue gheenen gront en hebbe in Godes vvoort: eñ daerom seer periculoes, maer neigens toe profijtlick

zy, ende ten laetſten, veel quaets daer vvt volghen moet.

Ten tvveeden: Dat der Ouerheyt toecoemt goede ordre, eñ diſci-
plijn te ſtellen, ende dieſelue te executeren.

Ten derden: Dat die kerckendienaers niemant bannen: noch van
den Godes dienſten ende Sacramenten die ghene vvtſluyten mo-
gen, die ſy begeeren te gebruycken: Dat Ambroſius ſulcx doen-
de, onvvijſelick eñ qualick gedaen heeft: Ende die Biſchoppen
van die Roomſche kercke, zijn exempel volgende, oorſake van
vervvoeſtinge der Steden, ende grouvvelicken onderganck ende
bederf der landen hebben ghegeuen: Ia dat ſy, ſelfs, te vveten die
Biſchoppen ofte Predicanten, met onderlingen te bannen ende
veruloecken tvviſtende, die geheele Chriſtenheyt in veel deelen
geſcheurt, ende veel kercken verſtooret, eñ vervvoeſtet hebben.

Die Weder dooprrs dringhen op den ban.

Sommige Euangeliſche ofte gereformeerde weygeren den Ban/ ende Conſiſtoriẽ ofte kerckẽraet.

Wat het ampt van den kercken raet (als ſy ſeggen) zijn ſoude.

Die drijuers van die excommunicatie ofte ban houdẽ hare teghenſprekers voor vyandẽ van de Chriſtelicke diſciplijn.

Niet ſonder redẽ hebben ſommighe kercken dienaers van den ban een ander geuoelen als deſe drijuers.

Ende dit zy vanden Kercken geſeyt/ dwelcke (gelijck eer-
tijts ten tijden der Apoſtelen geſchiet is) onder ſodanige
Ouerheyt ſchuylen/ die vanden geloone vervreemt zijn.
Want het en dunckt my niet nootwendich te zijn / dat ſodani-
gher dinghen haer aentrecken die ghene/ die daer een Chriſte-
licke Ouerheyt hebben/ deur welcker authoriteyt/ die Chriſte-
licke diſciplijn aengerecht ende onderhouden mach worden.
Die Wederdooperen dringhen ſeer opten Ban/ eñ dewijl wy
den ſeluen verwerpen/ ſo roepen ſy dat wy onreyne Kercken
hebbẽ. Daer zijn oock noch andere/ dwelcke of ſy wel Chriſte-
licke Ouerheyt hebben/ eñ ſodanige Wetten/ deur welcke de
diſciplijn genoech onderhouden/ ende d'ouertreders van diẽ/
beſtraft werdẽ: ſo ſeggen ſy nochtans/ dat daer een Conſiſto-
rium/ ofte Kerckenraedt van noode zy/ dwelcke een goet op-
ſicht hebben mochte opt leuen eñ zedẽ der gemeente: eñ dwelc-
ke oock ouer die Ouericheyt hebbe te ghebieden/ om van den
Nachtmael af te houden alle die ghene/ die een openbaer ar-
gernisſe hebben gegeuen: eñ die ſelue niet wederom toe te la-
ten/ ten waer dat ſy luyden dat ſelue goet vonden/ eñ opẽbare
ſchult bekenninge geſchiet waer: Maer iſt ſake dat yemandt
deſer harer meeninge tegenſpreect / ſo roepen ſy van ſtonden
aen/ dat een ſodanich vyant zy van alle Chriſtelicke diſciplijn/
eñ niet waerdich zy/ dat hem plaetſe inder Kercke Godes ge-
gonnet werde: Iuyſt of geen ander forme van diſciplijn aen-
gherecht ſoude moghen worden. als die van haer lieder aen-
gherech-

ghērechtet is. Maer ick bidde/ dat sy doch onser verschoonē/ ende niet haestelick ons willen verdoemen / die wy niet son-der reden in dit stuck/ veel een ander gheuoelen hebben / dan sy luyden. Sy maecken een onderschept tusschen die Kercke-licke ende Politische ofte wereltlicke iurisdictie / so veel aen-gaet die disciplijn/ ofte bestraffinge van den sidden/ eñ straf-weerdicheydt der sonden ofte lasteren: maer dese onderschept ofte deelinghe is wt des Paus werck huys ghecomen / ende wert in Godes woort nergens geuonden. Want het is open-baer / dat int nieuwe testament / effen die selue manier van bedieninghe des ampts der Ouerichept zy / die daer geweest is int oude testament. Aengesien Christus geseyt heeft/ dat hy niet gecomen zy om die Wet op te loesen / maer veel meer om de selue te volbrenghen. Nu ist openbaer/ dat eertijts die Co-ningen ende Rechters die macht gehadt hebben / om die son-daers te bestraffen / eñ die Priesteren eñ Propheten hebben hem daer niet mede becommert / als alleen soo veel aengaet het vermanen / ende bestraffen wt Godes woordt ghedaen/ naer ghelegentheyt der sonden. Daerom sal oock dat selue int nieuwe testament onderhouden worden/ ende is daerom niet van noode/ dat de dienaren des woorts/ eenē bysonderen raet hebben/ ofte haerlieder eenichsins onderwinden van tghene/ dat eygentlick der Ouerichept toecoemt. Daer souden mogē gestelt werden/ sodanige luyden/ die een goet opsicht hadden/ op de zeden der menschē: gelijc dan nootsakelijc moet geschie-den/ in groote Steden eñ Republijcken/ daer die Magistraet niet alles doen en can: maer de selue en sullen niet mogen ge-stelt werden/ als alleen deur Authoriteyt vande Magistraet: dwelck oock al tgene dat sy doen / wt last van die Ouerichept doen sullen/ eñ geen eygē macht ofte Autoriteyt/ onderschey-den zijnde van die Autoriteyt des Magistraets / gebruyckē/ Godt almachtich heeft een onderschept gemaect/ tusschen het kerckelicke eñ wereltlicke regiment/ eñ heeft desen (te weten der Ouerheyt) beuolen het regiment/ om te vergheldē (dat is te beschutten eñ beschermen) den goeden / ende te straffen die quaet doenders: maer genen (dat is den kercken dienaers) heeft hy die predicatie des Goddelicken woorts / ende bedie-ninghe der Sacramenten beuolen: daerom is den Dienaren

Int nieuwe testament/ is effen die selue manier van bedieninghe des ampts der Ouerhz/ die int oude testament gheweest is.

Die Ouerhept des ouden testaments/ hebbē die sondē ghestraft/ maer die priesterē eñ Propheten/ en hebben haer niet daermede bemeut als alleē/ so veel sy met vermanē ende straffen wt gods woort te doē schuldich waren/ daerom behoorde het int nieuwe testament ooc also onderhoudē te worden.

Godt heeft een onderschept ghemaeckt tusschē het politicque ende kerckelicke regiment/ ende desen het sweert/ maer genen den predickstoel beuolē.

Die Predicanten moghen wel ende sullen oock die Ouerhept leeren vermanen / eñ als

des Goddelicken woorts toeghelaten/ oock die Ouericheydt te vermanen wt Godes woort/ia oock tſelue (als het die noot ofte die ſaecke vereyſcht) heftich met Godes woort te beſtraffen / ghelijck wy leſen dat eertijts die Propheten ghedaen hebben: maer het en betaemt henlieden niet/ tſelue/ hare conſiſtorie ofte kerckenraet/ te onderworpē/ ten ware dat ſy wilden nauolgen/ den ghenen/ van welcke Petrus geſeyt heeft/ dat ſy die Magiſtraet verachten / ende die hoocheydt laſteren ſouden. Ende wat wil ick veel ſegghen? het dunckt ons voorwaer ſeer periculoos te zijn / datmen ſoude hebben twee Magiſtraten ofte raet/ in eenen volck ofte ſtadt: ende wy en ſien gheen exempel/ daer mede men dat ſoude moghen bewijſen: Oock can ick niet ſien (dat ick mijn ſherten grondt ende gheuoele vry wtſpreecke) wat nutticheydt ofte profijts/ daer wt ſoude moghen comen. Want die ghene / die deur Autoriteyt/ende wetten/ van haer wettelicken Magiſtraet niet connen bedwonghen werden / die ſullen haer veel min bedwinghen laten / deur het beuel der Ouderlinghen ofte des kerckenraets: den welcken ſy doch met allen haren wtwendelicken ſchijn beſpotten. Ende de Magiſtraten die eertijts ſlap ende verſuymelick gheweeſt zijn in bedieninghe van haer ampt/ omme te beſtraffen / die quade manieren ende ſonden/ die ſullen haer verblijden / dat ſoodanich laſt van hemlieden ghenomen/ ende andere opgeleyt is/ en ſullen voortaen/ haer niet meer daer mede bemoeyen. Ende als deſe nu alſoo ſtilſitten/ wat ſullen als dan doen die Ouderlinghen? Sy ſullen ghewiſſelick veel menſchen een beſpot zijn: als ſy (gelijck die Poeten ſegghen vanden Haeſe) den Leeuwen gebieden duruen / ende onderſtaen ſonder crachte/ die grouwelicke tyrannen te tomen: Ende veel vande Magiſtraten / ſullen niet alleen daer mede deur de vingher ſien/ maer ſy ſullen oock/ een ſoodanighe ſwacke ende ſpottelicke heerſchappie / eens ſulcken nieuwen kerckenraets /in haren boſem lachende verſpotten: eñ alſo ſal dan geſchieden/ dat/ daer te voren doch eenighe Diſciplijn was / ende onderwijlen ſommighe van wegen der ſtraffe verſchrict werden om quaets te doen: als die oock nu wechgenomen zijn ſal/ ſal die vryheyt ende moetwil te ſondigen/ beginnē te herſten met grooter eñ openbare verachtinge

Het van noden is met Godts woort be-ſtraffen/ maer die ſelue harē Cōſiſtoriē niet ſoecken te ondēwerpē:

Eenē Kerckēraet hebben / daer een Chriſtelick Magiſtraet is/ dz is periculeus / ende heeft geenē grōt in Godes woort.

Die Conſiſtorie ofte kerckenraet zijn nergēs toe profitelick.

Die welck haer niet bedwingen laten door harē wettelicken Magiſtraet/ ſullē haer veel min door dē kercken raet laten bedwinghen.

Die ſlappe eñ verſuymelicke magiſtraet/ ſal door den kerckēraet/ veel ſlapper worden.

Die Ouerheit ſlap zijnde in haer ampt ſal die kerckenraet yedermans ſpot worden.

Wat quaets ten laetſten wt dē kerckenraet volghen ſal.

vanden dienſt Godes. Ende dit ſeggen wy niet te vergeefs/ want dat ſulcx alſoo geſchiet/dat leeren die exempelen/dwelcke alle menſchen alſoo bekent zijn / dat het niet van noode en is/meer hier van te ſpreken. Ende iſt nu dat in ſodanigen ongetoomde moetwille/ die Ouderlinghen voortuaren willen/ om alle man te bannen/die hem opleggen tegens haer/ſoo ſal hoochlick te beſorgen zijn/ dat het ghetal der gebannen grooter zijn ſal/ als der genen/die inde kerck blijuen: Soo woude ick doch dan gaerne hooren/wat die Ouderlingen als dã van noode te zijn/ſouden ſeggen: Sy ſullen miſſchien antwoordẽ/ dat als dan van noode zy/die ghewelt der Overicheyt/ omme die godtlooſen te bedwingen/ daer mede ſy niet met haer vreuelmoedicheyt/ ende ongeregeltheyt / die kercke ganſſchelick verſtooren/ eñ inde gront verderuen. Wel deſen raet prijſe ick mede/ Maer ſo als dan ſulcx geſchiedẽ ſoude / als het nauwelicx ſonder openbare ende gemeene perikel ſal mogen geſchieden: waerom laetmen dan niet veel meer der Overheyt haer gewelt int geheel / ende laet henlieden die regieringhe vande Chriſtelicke diſciplijn beuolen zijn / eer die ſake inden grondt verderue. Hier ſouden veel andere dinghen gheſeyt moghen werden: die wy nu van cortheyt weghen voor by paſſeren: Oock ſo en can ick niet ſien/ hoe het Nachtmael des Heeren/ met deſer ſaecken moge vermengt werden/ alſo/ dat ſulcx een middel / ofte inſtrument zijn ſoude van wtſluytinghe/welcx Chriſtus ghewilt heeft / dat het zijn ſoude een bant der Chriſtelicken gemeenſchap. Wy ſien oock / dat eertijts niet alleen yemant om zijnder ſonden wille / vanden offerhande eñ ghemeenſchap der Godes dienſten wtgeſlotẽ zy / maer dat ſy ooc veel meer/ gehouden zijn geweeſt te comen inden tempel / eñ naer gelegentheyt der ſonden/ te offeren: Wy en hebben oock int nieuwe teſtament / van ſodanige wtſluytinge gantſch geẽ exempel. Ende wie en ſoude niet ſien/hoe wreet ofte onbillich het zy/yemant verhinderen/dat hy metten kercken Godes/dẽ doot des Heeren niet en moge vercondighen / noch hem voor die ghedaene verloſſinge dancken? Ende waerom ſouden wy dan den ghenen/ der wterlicker teeckenen onwaerdich te zijn achten/ den welckẽ Chriſtus ſeluer waerdiget met zijn eygen

Watgoedesmen (vã) die excommunicatie ofte ban heeft te verwachtẽ.

Als die kerckenraet met haer bannẽ opt hoochſte gecomẽ is/ en niet meer doen ende can ſo roepẽ ſy/ die ghewelt der Overheydt aen.

Der Overheyt ſalmen die regieringe van die diſciplijn beuolen zijn laten.

Die dryuers van die excommunicatie ofte ban misbruyckẽ het Nachtmael des Heeren.

Int oude Teſtament/ zijn die ſondaers van den godesdienſte niet wt gheſchoten: ende wi hebben ooc int nieuwe teſtament/ geen exempel daer vã.

Wreetheyt der dryuers van die excommunicatie.

vleysch eñ bloet te spijsen? Hy seggen/dat Christus verboden heeft die Paerlen voor die Varcken / eñ het heylichdom voor die honden te werpen. Wel/wy bekennen ooc dit gebot Christi: maer wy zijn so coen niet/ dat wy die honden eñ verckens souden noemen/ die wederom totte kercke keeren/ eñ metten seluen den geloone in Christum bekennen/ende die weldaden ons Salichmakers Christi opentlick begerẽ te belijdẽ. Maer het is (seggen sy) te besorgen/ dat sommige ons souden mogen bedriegen: Wel aen/ dat sullen sy doen op haer/ ende niet op v perijckel: Oock en sult ghy sodanich perikel: niet voorcomen mogen/of ghy al thien gantsche iaren lanck/ yemandt met sodanige opentlicke genoechdoeninghe/soude bemoyen: Want eenẽ Godtloosen hypocrijt / sal geen verlengeringe des tijts/ verbeteren mogen. Eñ hoe periculeus dat het zy/ soodanighe genoechdoeninge ofte boet te eysschen / der welcken de Godelicke Schriftuer niet en gedenct/dat hebben wy bouen ghesept:ende ooc/soo leert het die saecke selfs. Wy en soudẽ seker vanden genen/die tot het Nachtmael begheren te gaen / niet meer eysschen/als Paulus/welcken genoech heeft schijnen te wesen/dat een yegelic hem selfs beproefde/ ende en heeft niet ghewilt/ dat eene des andere conscientie soude bestaen te ondersoecken ofte te doorgronden: Ettelicke werpen ons voor/ het exempel van den heyligen Ambrosio/die welcke den Keyser Theodosium/vãde gemeenschap der Kercke/ eñ des Godes dienst heeft wtgesloten/eñ den seluen/of hy wel zijn schult met tranen bekent heeft/meer als acht maenden lang / gesuspendeert ofte opgehouden heeft. Maer het wondert my / dat sy een sodanich exempel deruen ghebruycken/ des welcken sy lieden haer billich souden schaemen : daer mede sy niet gesien mochten werden te staen/na sodaniger macht/der welcker sy haer/na haer eygen welbehagen misbruyckẽ mochten / tegẽ die Ouerheyt. Want so ghy recht wilt aensien/ ofte vergelijcken Ambrosium metten Keyser Theodosio/ soo en can deses (te weten/ des Keysers Theodosij) Godtsalicheydt niet ghenoech gheypresen/ noch geenes (te weten Ambrosij) heftichept/ en can niet genoech (welc ick hem nochtans niet te na wil gesprokẽ hebben) ontschuldiget worden : die welcke sonder consent

Welcke luyden mẽ voorgeẽ verckẽs ofte honden sal moghen houden.

Die hypocrijten bedriegẽ haer selfs/en mogen door verlengheringhe der tijt niet gebetert worden.

Die kerckẽdienaers behoorẽ vã den ghenen die tot het Nachtmael gaen/ niet meer te eysschen / als Paulus geeyscht heeft.

Theodosius die Keyser/ is van Ambrosio acht maẽdẽ lang/ vant Nachtmael wtgesloten.

Ambrosius heeft die excommunicatie veel te heftich ghedreuen.

kent der kerckē ende zijner medeдienaren/ door zijn eygen au-
thoriteyt/sulcke daet heeft begonnen/ deur dwelcke/ die kerc-
ken Godts/eñ die geheele Christelicke Religien/ inde wterste
perijckel gebracht soudē zijn wordē/so Theodosius een wree-
de ofte roeckeloose Keyser geweest waer. Wāt Theodosius
wiste seer wel/dat wreeder ende harder met hem ghehandelt
wert/ als billich waer/ ghelijck het blijct wt zijnen woorden/
metten welcken hy Ambrosium ghebeden heeft / dat hy wilde
aensien die ghemeene goedertierenheydt onses Heeren Jesu
Christi/ eñ hem niet toe doen die deur der genade / die welcke
Christus allen den ghenen die haer bekeeren / open ghedaen
hadde: Maer om zijnder grooter Godtsalicheyt wille / heeft
hy zijn recht/ vreuelmoedelijc niet willen ghebruycken . Het
exempel Ambrosij/hebben geuolcht die Roomsche Bisschop-
pen:maer niet sonder groot perijckel des gantschen Christen-
heyts. Want het is openbaer / dat haer macht voornamelick
door dese manier van doen / also hooch eñ verre is gewassen/
dat sy ooc den Aldergeweldichsten Coningen/ ondragelic ge-
weest is . Want het is alle man openbaer : hoe onbillich die
geweldige Keyseren/ Henricus de vierde/ eñ des seluē soon/
Henricus de vijfde / Fredericus Barbarossa: Item Frede-
ricus de tweede/Lodowicus de eerste/ ende andere dergelijc-
ken/vanden Roomschen Bisschoppen/ inden Ban gedaē zijn
worden. Eñ wat voor crijgen/wat dootslagen / hoe veel eer-
barmelicke verwoestinge der steden / eñ grouwelicke onder-
ganc/eñ bederf der landē daer wt zijn gecomen . Waeromme
soude dan die blixem des bants (welcke noch nauwelicx door
die predicatie des Euangelij/ den Pausten benomen is) an-
deren ghegont ofte toegelaten werden/ die misschien oock de
selue sullen misbruycken? Want ofte wel die gene/ die rechte
voorts dese saecke drijuen / die beste vander werelt zijn: wie
wil ons nochtans verseeckeren van hare nacomelingen? Eñ
wat goede vruchten soudemen hebben te verwachten/ wt het
ghene/welcx geenen grondt en heeft in Godes woort/ofte in-
stellinge Christi? Want die eerghierichheyt der menschen en is
niet te versaden/ eñ daer werden seer weynich geuonden/ die
niet opgeblasen werden/ als sy haer ouer andere luyden ghe-

Theodosius een vromer Godsaliger Keyser gheweest.

Het exempel Ambrosij/ hebben die Roomsche Bisschoppē geuolcht.

Waer door die geestlickē des Pausstes tot soo groote macht zijn gecomen.

Veel gewaldighe Keyseren / zijn van den Roomschen Bisschoppē inden Ban ghedaen.

Wat quaets tot allē tijdē wt die excommunicatie ofte Ban zijn gecomen.

Niet goets te verwachten vant gene/ dz geenē gront en heeft in godes woort.

Die eergierichheyt der menschen is niet te versaden.

Wanneer-men vã den eergierigen perickel te verwachten heeft.

stelt te zijn bemercken. Eñ dewijle sommighe van wegen der verganckelicken eeren deses werelts/ opgeblasen werden: so heeftmen pericule/ vande selue te verwachten / als hare ghewelt met authoriteyt des Goddelicken naems/ werdt beuestiget. Ghewisselic/ dwelcke de kerckelicke Historie vlijtich gelesen hebben/ die sullen haest mercken / dat die opgheblasentheyt der Bisschoppen / tot allen tijden geweest zy de oorsake/ van seer groote ergernisse: dwelcke met onderlinge banningen eñ veruloeckingen onder malcanderen twistende/ die gheele Christenheyt in veel deelen gescheurt/ ende veel kercken verstuert/ eñ omgekeert hebben. Ick soude noch veel andere periculen eñ quaets connẽ vertellen/ maer het is my genoech/ dat ick den verstandigen/ ofte goethertigen/ oorsake gegeuen hebbe/ om deser saecken wijder nae te dencken: Waert saecke/ dat yemãt ymmers eenige wtsluytinge/ ofte Ban wilde hebben/ ofte aenrechten/ dwelcke van de Ouerheyt wettelic soude mogen geschieden/ eñ meer politick waer / dan kerckelick met dien en begeren wy niet te twisten: Want ooc onser stadt wetten/ met Ban ofte wtsluytinge straffen die gene/ die welcke Godts woort niet en hooren/ die Sacramenten niet willen ghebruycken: ende ouer dat alles/ met een godtloos leuen die kercke verargeren: Want sodanige/ als sy in steden woonen/ so werden sy wt den officien ofte gilden geworpen / also/ dat sy met niemandt gemeenschap mogen hebben/ noch tot eenigen eeren/ noch gemeenen ampten/ mogen geroepen ofte geuordert werden: Maer so sy opten lande/ ofte Dorpen woonen/ so en mogen sy geen gemeenschap hebben/ inden gemeenen Bosschen/ weyden/ ofte landen/ daer die gemeene beestẽ geweydet worden: Ende dese manier van doen/ dunct ons de bequaemste te wesen: Andere steden eñ volcken / mogẽ doen wat haerlieder dunckt aem besten/ eñ haren onderdanen aem bequaemsten/ eñ voorderlicsten te zijn: aengesien het openbaer is datmen eenderley form van Disciplijn / aen alle plaetsen niet aenrechten / noch oock deselue souden mogen onderhouden werden: Ja wy en misgunnen den genen haer gheluck/ eñ manier van doen niet/ die desen haren Ban/ eñ wtsluytinge vander taeffelen des Heeren/ met nutticheyt mogen gebruycken:

Hoe veel quaets tallẽ tijden gecomen zy/ door die opgheblasentheyt / ende eergierichheyt/ sommiger Bisschoppen ofte Predicanten.

Wat voor excommunicatie ofte Ban/ tot Zurich gehouden wordt.

In aenrechtinghe van die disciplijn moet die Ouerheyt siẽ/ wat aem besten/ ende den onderdanen aem bequaemste zy.

ken: Alleen begheeren wy / dat sy haer houden / in haren palen/ ende dat sy niet ouer een leest (ghelijck men pleech te segghen) alderhande schoe onderstaen te maecken/ ende onthouden haer van veruloeckinghe: ende dat sy niet lichtuaerdich verdoemen die kercken / den welcken een ander manier van Disciplijn/aem besten behaecht.

Eenderley form van disciplijn en mach al allen plaetsen/ niet afgherecht worden.

FINIS.

Theodorus de Beza Epist. 20. fol. 130.

Wat eenen yegheliјcken plaetse ende tijdt / Ja wat eenen yeghelicken persoon ofte mensche ten bequaemsten zijn soude / dat heeft een verstandigher selver te mercken / alleen dat die disciplijn ghedienen worde / nae die reghel des Godlijcken vvoorts: Want hoe periculeus ofte schadelijck dat het zy / als men na het exempel van eenighe Kercke/die sy ooc hoe sy wil/ alle anderen wil aenstellen/ regieren/ofte ooc dwinghen: dat leert ons meer als te veel/alleen die Tyrannije der eener valscher/ Catholijcken Roomschen Kercken.

Idem Epist. 83. fol. 363.

Godes woordt leert ons / dat die Magistraten/ die voornaemste ofte principaelste bewaerders zijn/ van die Kerckelicke ordeninghe ofte disciplijn. Daeromme sullen sy lieden vlijtich toesien/ dat die Kerckendienaers Wettelijc na wtwijsinghe des Goddelicken woorts beroepen zijnde/ alle dingen recht ende wel doen: ende als het van nooden is/ sullen sy ooc haer Authoriteyt ghebruycken/ op dat het ghene dat wel ghestelt/ ende gheordineert is/ blijue/ende die verstoorders vant selue / nae verdienst bedwonghen worden. Wederom is der Predicanten ende Ouderlinghen ampt/ die hulpe des Magistraets/als het van noode is begeeren/ende den seluen wel vermanende ghehoorsaem zijn.

Aen den Leser.

Die principaelste Errata hebben vvy seer vveerde Leser geuonden in die voorgaende Christelicke vermaninghe, die vvelcke vvy v hier aenvvijsen: Maer ouermits die anderen alsoo zijn, dat sy van v seer lichtlijck gheobserueert, ende ghebetert mogen vvorden, hebben vvy niet van nooden te zijn gheacht om dieselue hier te stellen. Vaert vvel.

Errata in die voorgaende Christelicke vermaninghe.

A 2. a. li.22. zijn ghewee st: leest is ghe- weest: li.24. soo werdt ons luyden dan/ leest werdt ons luyden/

A 4. b.li.13 ommestant: leest onverstant:

B 1. a.li.13. den Christen: leest der Christen: li.22. om te prediken boete: ende: leest Om te prediken boete/ ende: li.29 verboden/soo en is: leest verboden: Soo en is

B 1. b.li.25. tyrannk: leest tyrannye. li.26 wederstonden: leest wederstaende: li.39 soude men: leest so men

B 2. a. li.11. toonende: leest ten eynde: li.28. schriften te zijn: want: leest schriften: Want: li.34. schuldich zijn: leest schuldich zy.

B 2. b. li. 3. verstandt zijn: leest verstant zy: li.14. aen te roepen/ leest aenroepen

B 3. a.li.22. zy: leest zijn: li.34. dusdanighe: leest dus langhe

B 3. b. li.4. der boecken: leest die boecken: li.5. lesen/ anders bekent is: Den seluighen Autoer: leest lesen/ mede bekent is: Dat sy dan (segghe ick) denseluen Authoer

B 4. a. li. 1. op dat sy niet meer: leest niet meer: li. 5. ghelijck sy: leest (wie sy

C 1. b.li.2. omher eenighe: leest omher in eenighe

